

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Vlastimil Kříšť'an

Českoslovenští krasnoarmějci

1917-1920

The Czechoslovak Soldiers in the Red Army

1917-1920

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucímu mé práce prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D. za rady a čas, který mé práci věnoval. Dále také prof. PhDr. Ivanu Šedivému, CSc. a Mgr. Tomáši Jaklovi za konzultace problematiky a Mgr. Borisi Tatarovovi a Jiřímu Charfreitagovi za poskytnutí materiálů a cenné rady.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7. 2013

Vlastimil Křišťan

Abstrakt:

Autor se v práci věnuje Čechům a Slovákům, kteří v průběhu ruské občanské války vstoupili do řad internacionálních jednotek podporujících bolševiky. Zaměřuje se na československé komunistické hnutí v Rusku a jeho proměnu v průběhu občanské války, formování bojových jednotek československých bolševiků, jejich bojová vystoupení s obzvláštním zřetelem k bojům s československými legiemi. Část práce rozebírá propagandu československých komunistů. Pro zpracování využívá archivních materiálů Vojenského ústředního archivu v Praze, dobového tisku, pamětí, sborníků a monografií vydaných převážně před rokem 1989.

Klíčová slova: Českoslovenští krasnoarmějci, Ruská občanská válka, 1. světová válka, internacionalisté

Abstract:

The author focuses on Czechs and Slovaks, who joined the ranks of the internationalist troops supporting Bolsheviks during the Russian Civil War. He concentrates on the Czechoslovak communist movement in Russia and its transformation during the Civil War, formation of combat troops of Czechoslovak Bolsheviks, their combat performance with particular reference to fights against the Czechoslovak legions. Part of this work examines propaganda of the Czechoslovak Communists. To process he uses archival materials of "Vojenský ústřední archiv v Praze", contemporary press, memories, anthologies and monographs published mostly before 1989.

Key words: The Czechoslovak Soldiers in the Red Army, Russian Civil War, WWI, Internationalists

Obsah

Úvod	7
Rozbor pramenů a literatury	7
1. Češi a Slováci v Rusku v letech 1914-1917.....	11
1.1 Češi a Slováci v Rusku v letech 1914-1917.....	12
1.2 Kyjevská sociálně-demokratická organizace	15
1.3 Českoslovenští socialisté v jiných oblastech.....	20
2. Česko-slovenské jednotky ve službách Sovětského Ruska	22
2.1 Agitace	29
2.2 Penzenská jednotka.....	33
2.3 Samarská jednotka.....	36
2.4 Omská jednotka.....	38
2.5 Vladivostocká jednotka.....	40
3. Konflikt česko-slovenských rudých jednotek s legiemi	42
3.1 Boj o Penzu	44
3.2 Boje samarské jednotky	49
4. Druhé období formování.....	52
4.1 Jednotky	52
4.2 Invaze na západ	56
4.3 Odchod rudých Čechů a Slováků do vlasti	57
5. Kdo byli českoslovenští rudoarmějci?.....	59
5.1 Étos materiálních důvodů k přeběhnutí	63
5.2 Trest	64
Závěr.....	66
Seznam použitých pramenů a literatury	68
Přílohy:	72

Použité zkratky:

OČSNR- Odbočka Československé národní rady

RKS(b)- Ruská komunistická strana (bolševiků)

Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou Češi a Slováci sloužící v Dělnicko-rolnické rudé armádě za ruské občanské války v letech 1918-1920. K výběru tohoto tématu mne přivedla reflexe přeběhlíků k Dělnicko-rolnické rudé armádě v legionářské beletristické literatuře a absence moderní české studie na toto téma a absence tohoto tématu v dnešním diskurzu legionářské akce. Práce se zaměřuje se na československé komunistické hnutí v Rusku a jeho proměnu v průběhu občanské války, formování bojových jednotek československých bolševiků v první polovině roku 1918, jejich bojová vystoupení s obzvláštním zřetelem k bojům s československými legiemi v květnu a červnu 1918. Část práce rozebírá propagandu a agitaci československých komunistů. Součástí práce je také část zkoumající étos materiálního důvodu k přeběhnutí, politického přesvědčení a každodennost Čechů a Slováků v řadách bolševické Dělnicko-rolnické rudé armády.

Práce je strukturována do tematických kapitol, převážně podléhajících chronologickému hledisku. V první kapitole je uvozena celková situace česko-slovenského hnutí v Rusku v letech 1914-1917, včetně krátkého shrnutí vytváření a působení armádního sboru a formování česko-slovenských socialistických organizací, které se staly základem rudých česko-slovenských jednotek. V druhé kapitole se zaměřují na místa, počty a způsoby formování těchto jednotek s přihlédnutím ke sporům a spolupráci s Armádním sborem, z důvodu přehlednosti je v této kapitole rovněž vylíčen zánik Omské a Vladivostocké skupiny. Srážkám česko-slovenských rudých jednotek z Penzy a Samary s Armádním sborem v květnu a červnu roku 1918 se věnují ve třetí kapitole. Následující kapitola popisuje pokusy o opětovné zformování jednotek od léta 1918 do roku 1920 a vývoj představy představitelů Sovětského Ruska o nacionálních armádách na jejich území. Poslední kapitola se pak věnuje počtu Čechů a Slováků v Dělnicko-rolnické rudé armádě, každodennosti těchto mužů, jejich uniformitě a jejich trestání v případě zajetí a jejich politickému profilu. Pokouší se rovněž ukázat některé důvody ke vstupu do jednotek Dělnicko-rolnické rudé armády.

V práci uvedená data jsou do 1. února 1918 uváděny přednostně podle juliánského kalendáře, doplněná o datum podle gregoriánského kalendáře v závorkách.

Rozbor pramenů a literatury

Téma bylo silně protěžováno především v 50.-80. letech pro upevnění „československo-sovětského přátelství“ a upozadění legionářského étosu vzniku

Československé republiky.¹ Z ruské strany jde o výjimečnou práci Alexandra Charitonoviče Klevanského², která se věnuje problematice Čechů a Slováků v Rusku jako celku a využívá materiály z ruských archivů a české odborné literatury. Z českého prostoru jsou velmi důležité práce Jaroslava Křížka kriticky se věnující budování politického zázemí akce³, roli Jaroslava Haška v Samaře⁴ a především pak období budování největší československé jednotky Dělnicko-rolnické rudé armády v Penze⁵. Méně použitelné jsou vzpomínky československých rudoarmějců vydávané v 50.-70. letech, především pro nepřesnost vzniklou velkým časovým úsekem mezi událostmi a zaznamenáním.⁶ Je třeba rovněž zmínit sborník archivních materiálů ruské proveniencí Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России vytvořený v 50. letech, který se zabývá internacionálním hnutím jako celkem.⁷

Nejnovější studií na toto téma je článek Borise Tatarova- Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных з року 2011.⁸ Cenné informace se nacházejí i v jeho nevydaném rukopise z roku 2010.⁹ Z legionářské

---

¹ GALANDAUER, Jan. *Československé legie a jejich komemorace*. In: Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci. Praha: Karolinum, 2003, str. 309-310.

² KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973. 250 str. Původně jako *Чехословацкие интернационалисты и проданный корпус*. Moskva: Наука, 1965. 397 str.

³ KRÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: Historie a Vojenství, 1964, č. 6, str. 899-938.

⁴ KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957. 315 str.

⁵ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956. 183 str.

⁶ CIRONIS, Petros. *Strážci revoluce: o dobrovolnících Rudé armády z Rokycanska v letech 1917-1924*. Rokycany: ONV, 1980. 24 str.

HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964. 315 str.

JANDA, Miloš, Zdeněk ŠŤASTNÝ a Marie ČUTKOVÁ. *Nezapomenutelná setkání: sborník vzpomínek rudoarmějců Středočeského kraje*. Praha: SKNV, 1966. 132 str.

VÁVRA, Vlastimil. *S hvězdou na čepici: Vzpomínky československých rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1977. 204 str.

⁷ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957. 574 str.

⁸ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53-55.

⁹ ТАТАРОВ, Борис. *Чешско-Словацкие военные части Красной армии в период Гражданской войны в России*. Praha, 2010. 16 str.

literatury je třeba vyzdvihnout neocenitelné třisvazkové dílo Victora Miroslava Fice¹⁰, které se česko-slovenským rudoarmějcům nejvíce věnuje ve svém druhém díle. Vítaným zdrojem informací jsou také pamětní plukovní knihy a vzpomínky legionářů vydávané v 20. a 30. letech 20. století v Československu.¹¹ Nejpodstatnější publikací z této doby je pak čtyřsvazková publikace *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*.¹² K tématu se vyjadřuje II. a III. díl tohoto sborníku.

Dalším použitým zdrojem je dobový tisk. Jde především o periodika vydávaná pod Odbočkou Československé národní rady¹³ a periodika československých socialistů z fondu knihovny Vojenského historického ústavu v Praze.¹⁴ Zajímavou dobovou publikací je propagandistická brožura *Čechoslováci ve válce a v revoluci*, kterou vydali českoslovenští komunisté v roce 1919 v Kyjevě a Moskvě. Tento dokument líčí legionářskou akci a boje v nejhorším možném světle a nelze jej až na výjimky použít jako legitimní zdroj pro vědeckou práci.¹⁵

V práci jsou také užity materiály z fondů Vojenského ústředního archivu v Praze. Když 29. května 1918 padla Penza, staly se kořisti legií materiály 1. česko-slovenského

---

¹⁰ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. Brno: Stilus, 2006-2008.

¹¹ HLINSKÝ, Jaroslav. *Ruskem a Sibiří: Vzpomínky prostého vojáka*. Praha: Památník odboje, 1922. 185 str.

IVIČIČ, Václav. *Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Přerov: Památník Odboje, 1924. 243 str.

KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937. 738 str.

KUDELA, Josef. *Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1923. 236 str.

PLESKÝ, Methoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927. 388 str.

¹² *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926. 895 str.

Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926. 891 str.

¹³ *Čechoslovák a Československý denník*.

¹⁴ *Svoboda, Průkopník, Československá Rudá armáda*.

¹⁵ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbírká oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919. 334 str.

revolučního pluku, stejně tak se staly 29. června kořistí legií materiály 1. střeleckého praporu československé rudé armády ve Vladivostoku. Tyto materiály tvoří páteřní dokumenty fondu „Českoslovenští rudoarmějci“. Fond byl v 70. letech rozšířen Odborem pro práci s pamětníky při VHÚ o 3 kartony zpracovávající 94 vzpomínkových materiálů od 92 pamětníků. Z těchto vzpomínek je ovšem jen necelá polovina dobré kvality. Dalším podstatným zdrojem je fond „Ministerstvo vojenství v Rusku“ z let 1918-1919, který se zabývá výsledky a tresty československých rudoarmějců. Posledním validním fondem ve sbírkách Vojenského ústředního archivu je „OČSNR v Rusku“ z let 1917-1918, který se k tématu vyjadřuje zprávami o socialistických politických organizacích a agitaci československých rudých jednotek.

1. Češi a Slováci v Rusku v letech 1914-1917

Reformy z 60. let 19. století aktivizovaly ruskou inteligenci¹⁶ - Marxův Kapitál byl v Rusku poprvé zveřejněn pouhých pět let po prvním německém vydání v roce 1872 a stal se vysoce obdivovaným dílem, které dávalo ruské inteligenci naději, že se Rusko dokáže přiblížit Západu.¹⁷ První sjezd Ruské sociálně demokratické strany dělnické se konal v roce 1898 v Minsku za účasti 9 socialistů.¹⁸ Druhý sjezd se konal v Bruselu a Londýně v létě 1903 a převahu zde získalo Leninovo křídlo bolševiků.¹⁹ Změny, které v Rusku nastaly v období první světové války, započala drtivá porážka v Rusko-Japonské válce v roce 1905, kterou následovala vlna demonstrací a stávek. Situaci uklidnil až carův říjnový manifest, který přislíbil všeobecné volební právo a zřízení dumy.²⁰ Po tomto vnitřním rozvratu země se carská zahraniční politika omezila pouze na zajištění Balkánu. Neúspěšná jednání s Německem a Rakousko-Uherskem o území Balkánu na podzim 1907 a slabá odezva teorie nového slovanství v roce 1908 nasměřovala Rusko k řešení balkánské otázky válkou. Od roku 1908 do roku 1913 se ruské výdaje na zbrojení zvýšily o 53%.²¹ Zároveň docházelo ke konsolidaci Trojdohody uzavřením smlouvy o sférah vlivu s Velkou Británií v srpnu 1907 a konkretizaci válečných plánů uzavřením rusko-britské a rusko-francouzské dohody z roku 1912.²² V roce 1913 schválil car nový plán zbrojení, který měl, za vydatné francouzské pomoci, vrcholit v roce 1917.²³ Plány na modernizaci armády ukončilo vypuknutí první světové války. Po počátečním slibování plné podpory, se začal v roce 1915 ruský lid od carského režimu v důsledku neúspěchů na frontě odvracet.²⁴ V tomto období došlo k vedení války dříve nepřijatelnými či neobvyklými metodami. Jednou z nich bylo i masové začleňování cizích státních příslušníků do vlastní armády a vytváření jejich vlastních oddílů.²⁵ Zároveň se začala ve větším měřítku užívat propaganda a protipropaganda. V období občanské války tyto zkušenosti plně zúročili ruští bolševici.

---

¹⁶ FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: Beta-Dobrovský, 2000, str. 252.

¹⁷ Tamtéž, str. 154-155.

¹⁸ Tamtéž, str. 163.

¹⁹ Tamtéž, str. 165.

²⁰ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 2008, str. 295-296.

²¹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 19.

²² Tamtéž, str. 17.

²³ ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 2008, str. 310.

²⁴ Tamtéž, str. 314-315.

²⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 14-15.

1.1 Češi a Slováci v Rusku v letech 1914-1917

V posledním sčítání lidu před první světovou válkou, v roce 1897, bylo zjištěno, že „Čechů (se Slováky) v impériu žije 50 385 (26 569 mužů), hlavní část (4/5) žijící v evropské části Ruska v Privislinském kraji a na Kavkaze. Z toho v městech žije 10,7%. Více než polovina (55%) všech Čechů je soustředěno ve Volyňské gubernii (27 670 lidí).“²⁶ Do roku 1914 se měl jejich počet dle oficiálních údajů zvýšit až na 100 000.²⁷ K tomuto číslu je třeba připočíst i celkový počet československých zajatců, který nepřevyšoval 250 000.²⁸

V roce 1914 sloužilo v ruské carské armádě asi 600 důstojníků a 15000 poddůstojníků a vojáků české národnosti, občanů carského Ruska.²⁹ Vytvoření první české jednotky v ruské carské armádě ze státních občanů Rakousko-Uherska započalo již 15. (28.) srpna 1914 v Kyjevě pod názvem Česká družina. V jejím stavu působilo 744 mužů české národnosti rozdělených do čtyř rot, pod velením ruských důstojníků.³⁰ Tato jednotka složila 28. září (11. října) 1914 přísahu a odjela na frontu, kde byla rozdělena v 3. ruské armádě v oblasti Haliče a Karpat do průzkumných čet.³¹ V listopadu 1914 pronikly informace o této jednotce až do Čech.³² Když německé jednotky prolomily 2. května 1915 frontu u Gorlice, byla k ústupu donucena i Česká družina.³³ Od května 1915 mohli do českých jednotek vstupovat i Slováci a jednotka byla doplňována i z řad zajatců.³⁴

V tomto období existovala v československém hnutí v Rusku dvě křídla. Moskevské, plánující nabídnout caru českou korunu a vytvořit s Ruskem soustátí a hnutí petrohradské, které formulovalo své plány do budoucna umírněně. Ve dnech 22.-26. února (7.-11. března)

---

²⁶ *Общій свод по Империи результатов разработки, данных первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года.* 2. díl. Petrohrad: паровая типо-литография Н.Л. Ныркина, 1905, str. XI.

²⁷ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918).* Praha: Naše vojsko, 2010, str. 7.

²⁸ *Čechoslovák.* Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3., č. 109, str. 4.

²⁹ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918).* Praha: Naše vojsko, 2010, str. 9.

³⁰ Tamtéž, str. 16-17.

³¹ Tamtéž, str. 25-30.

³² *Československá legie v Rusku 1914-1920.* Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 30.

³³ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918).* Praha: Naše vojsko, 2010, str. 42.

³⁴ Tamtéž, str. 43.

1915 se konal v Moskvě sjezd českých a slovenských krajanských spolků v Rusku. Sjezd ustanovil založení Svazu československých spolků na Rusi a Bohumil Čermák³⁵ byl zvolen do jeho čela.³⁶ Od 4. (17.) června 1915 začal jako orgán Svazu československých spolků na Rusi vycházet v Petrohradě list Čechoslovák.³⁷

Česká družina byla 2. (15.) ledna 1916 přeorganizována na Československý střelecký pluk a 5. (18.) května 1916 na Československou střeleckou brigádu o dvou plucích. Jednotky brigády i nadále působily odděleně jako průzkumné formace.³⁸

Ve dnech 12.-18. dubna (25. dubna-1. května) 1916 se konal v Kyjevě druhý řádný sjezd Svazu československých spolků na Rusi, na kterém bylo rozhodnuto soustředit se na osvobozování zajatců a jejich nasazení k práci a obraně.³⁹ V červnu 1916 přijel do Ruska z Paříže poslanec Josef Dürich⁴⁰ jako zástupce Československé národní Rady. Pokoušel se zde o osamostatnění akce vůči Paříži, ale tato snaha ztroskotala v důsledku únorové revoluce.⁴¹ V rámci demokratizace armády po únorové revoluce byla povolena politická činnost v armádních jednotkách a zřízení komitétů jednotek. Tento krok znamenal v důsledku levicové protiválečné propagandy postupný rozklad ruské carské armády.⁴²

---

³⁵ Čermák, Bohumil (1870-1921) - český úředník a diplomat. V carském Rusku působil před válkou ve vedení továren a na ministerstvu zemědělství. V letech 1914-1918 spoluorganizoval krajanské hnutí. Dne 21. května 1918 byl v souvislosti s čeljabinským incidentem zatčen sovětskou vládou. V prosinci 1918 byl propuštěn a mohl se vrátit do Československa. Později působil jako velvyslanec v Rumunsku.

³⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 15-17.

³⁷ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 30.

³⁸ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010, str. 45.

³⁹ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 31.

⁴⁰ Dürich, Josef (1847-1927) - český spisovatel, podnikatel a politik. Poslancem za staročeskou a agrární stranu. Od roku 1915 v exilu, kde spolupracoval s Masarykem. Od února 1916 místopředseda České národní rady v Paříži. V roce 1917 byl zbaven všech funkcí. Do Československa se vrátil až v roce 1919.

⁴¹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 30-36.

⁴² TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010, str. 65.

V dopise ze 14. (27.) března 1917 oznámil ministr zahraničí Miljukov⁴³ ministerstvu obrany, že „nemá námitek proti tomu, aby Svaz (pozn.- československých spolků na Rusi) organizoval nábor zajatců pro doplnění československých vojenských jednotek, ovšem pouze pod dozorem vojenské správy a hlavně mezi stoupenci stran: realistů, mladočechů a národních socialistů“.⁴⁴ Ruské úřady se tak jistili proti silnějšímu vlivu levicových sil v řadách legií. Československá brigáda byla 2. (15.) března 1917 rozšířena o třetí pluk⁴⁵ a 20. března 1917 požadovala brigáda v rezoluci obnovení samostatného českého státu v historických hranicích.⁴⁶ Poprvé byla celá československá střelecká brigáda soustředěna u obce Jezernaja a v rámci Kerenského ofenzivy se zúčastnila 18. června (2. července) 1917 bitvy u Zborova. I přes velký úspěch československé akce skončila ofenziva jako celek nezdarem a německý protiútok u Tarnopolu vyústil v zhroucení ruské armády.⁴⁷

Ve dnech 23. dubna až 1. května (6.-14. května) 1917 se konal třetí sjezd Svazu československých spolků na Rusi, který odstranil vliv Düricha a v čele stanula Odbočka Československé národní rady pod vedení Bohdana Pavlů⁴⁸ a 15. května se předsednické funkce ujal Masaryk.⁴⁹ Odbočka vytvořila na přelomu července a srpna „Projekt výstavby Československého armádního sboru“, který byl realizován teprve říjnu a listopadu 1917.⁵⁰

---

⁴³ Miljukov, Pavel Nikolajevič (1859-1943) - ruský politik a zakladatel strany Kadetů. Ve Lvově prozatímní vládě byl ministrem zahraničí. V roce 1920 emigroval do Francie.

⁴⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 42.

⁴⁵ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010, str. 47.

⁴⁶ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 31.

⁴⁷ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010, str. 68-71.

⁴⁸ Pavlů, Bohdan (1883-1938) - slovenský novinář, československý diplomat a politik. Narukoval do C. a K. armády a v Rusku padl do zajetí. Stal se jedním z nejpřednějších členů zahraničního odboje v Rusku, stoupencem a důvěrníkem T. G. Masaryka. Redigoval časopisy Čechoslovák v Petrohradě a Československý denník v Kyjevě a od roku 1917 byl významným členem Odbočky Národní rady Československé v Rusku. V říjnu 1918 byl jmenován diplomatickým zástupcem československé vlády v Rusku. Po návratu do vlasti vstoupil do diplomatických služeb jako velvyslanec a později působil na ministerstvu zahraničí.

⁴⁹ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 31.

⁵⁰ TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914- duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010, str. 77-80.

Československá brigáda byla rozmístěna v oblasti Polonnoje a doplněna na divizi a vznikla i druhá divize. Těchto 40 000 mužů utvořilo armádní sbor o osmi střeleckých plucích, dvou záložních plucích a jednotce dělostřelectva.⁵¹

1.2 Kyjevská sociálně-demokratická organizace

Důležitým činitelem pro vstup Čechů a Slováků do budoucích rudých gard a jednotek Rudé armády bylo vytvoření politické strany, která by měla blízko k myšlenkám komunistické strany bolševiků a jejíž členové by byli ochotni do komunistických ozbrojených složek vstoupit.

Na jaře a v létě 1917 se snažila Odbočka Československé národní rady sjednocením všech proudů českých a slovenských krajanů a zajatců získat rozhodující vliv a být jediným mluvčím československé akce v Rusku. Během jara a léta 1917 orgány Odbočky ČSNR získaly zprávy o 1924 místech v Rusku s 47271 Čechy a Slováky v nichž vzniklo 661 národních skupin, buněk a organizací s 13518 členy.⁵² K 24. listopadu (7. prosinci) 1917 to bylo již 40121 lidí přihlášených do 832 organizací.⁵³

V porevoluční atmosféře padla na schůzi válečných zajatců při Společnosti československé jednoty v Kyjevě 12. (25.) března 1917 první výzva k zformování dělnické socialistické organizace.⁵⁴ Při oslavách 1. máje vystupovali českoslovenští socialisté z Jednoty již zcela samostatně za podpory místní ruské organizace menševiků.⁵⁵ V takto vzniklé kyjevské sociálně-demokratické organizaci bylo počátkem srpna jen 700-800 členů.⁵⁶ Dne 20. června (3. července) 1917 vyšel v listu Čechoslovák Masarykův článek „Organizovat politické strany?“ namířený proti vytváření politických organizací. Odvolával se v něm na to, že ve vlasti existuje jednotný svaz všech politických organizací s jednotným cílem a v Rusku, že mají českoslovenští zajatci zcela jiné úkoly než obyvatelstvo Ruska. Psal tak, že „je např.

---

⁵¹ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 32.

⁵² *Čechoslovák*. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3., č. 109, str. 4.

⁵³ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 700.

⁵⁴ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sběrka oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 120.

⁵⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 28.

⁵⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 224.

vyloučeno, aby český sociální demokrat zajatec hlásil se k Leninovi a jeho poraženectví“. Z pohledu malého množství práce pokládal Masaryk zakládání československých politických organizací v Rusku za neúčelné. Byl ochoten uznat sociální demokracii za předpokladu, že by „jejich úkol by byl hlavně společenský, vzdělávací, hospodářský“. ⁵⁷ Odbočka ČSNR se stavěla odmítavě k vytváření jakékoliv dělnické organizace s poukázáním na potřebu jednotnosti akce. ⁵⁸ Otevřený dopis Ústředního výboru kyjevské Česko-slovenské sociálně demokratické strany v Rusku z června 1917 se s tímto postojem ztotožňoval: „Všechny české strany, socialistické i buržoazní, které v době míru jako všude mezi sebou bojovaly, zapomněly v této historické době na všechny nesváry a názorové různice a spojily se v jeden mohutný a pevný český svaz.“ ⁵⁹

Československá sociálně demokratická strana dělnická v Rusku s působností pro celé Rusko byla v Kyjevě založena 4. srpna (17. srpna) 1917 a OČSNR byla informována dopisem 17. srpna (30. srpna) 1917. ⁶⁰ Do čela kyjevské organizace ⁶¹ se postavil Aloise Muna ⁶² a Arno Hais. ⁶³ Tato strana ovšem ještě nebyl stranou komunistickou ⁶⁴ a snažila se zapojit do struktury OČSNR. ⁶⁵ V říjnu kromě kyjevské organizace, k níž patřilo 1700 členů, existovalo

---

⁵⁷ *Čechoslovák*. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3, č. 101, str. 1-2.

⁵⁸ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 4, č.j. 1631, str. 1.

⁵⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 55.

⁶⁰ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k4, č.j. 1386

⁶¹ KRÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 913

⁶² Muna, Alois (1886-1943) - československý komunistický poslanec. V roce 1916 padl na ruské frontě do zajetí. V srpnu 1917 organizoval kyjevskou Česko-slovenskou sociálně-demokratickou dělnickou stranu v Rusku. V roce 1919 se vrátil do Československa, kde od roku 1921 působil ve vedení KSČ.

⁶³ Hais, Arno (1893-1971) - československý politik. Od roku 1913 spoluvytvářel kyjevský časopis *Čechoslovan*. Po návratu do vlasti v prosinci 1918 se podílel na politickém životě a spoluzakládal KSČ, z které byl vyloučen v roce 1929. Za okupace byl předsedou Národní Odborové Ústředny Zaměstnanecké. Emigroval v roce 1948.

⁶⁴ KUDELA, Josef. *Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1923, str. 62. Strana se přiklání spíše k menševikům. Ve svém programu, kterým se představovala 1. (14.) července 1917, prohlásila v stati o historii českých zemích husity za první komunisty. Viz Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 4, č.j. 1030.

⁶⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3785.

ještě 13 místních organizací. Podle pokladní zprávy měla v tuto dobu strana celkem 2074 členů.⁶⁶

Ve svém projevu „Proto se musíme snažit“ z 15. (28.) srpna 1917 zdůraznil Masaryk: „*Musíme pracovati k tomu, aby měli v té (pozn.- kyjevské sociálně-demokratické) organizaci správný účel, aby jí využívali v kulturním a v sociálním, ale ne v politickém ohledu, aby nevznikl třídní boj.*“⁶⁷ Zpráva z 27. srpna (9. září) 1917, že se sociální demokraté chystají vydávat vlastní noviny, velmi poplašila některé činitele Odbočky ČSNR⁶⁸ a tak předsednictvo Odbočky ČSNR přijímá 19. září (2. října) 1917 usnesení zahájit v tisku širokou kampaň proti zakládání politických stran.⁶⁹ V souvislosti s tímto usnesením vystoupilo 28. září (11. října) 1917 sedm sociálních demokratů s výzvou „Stoupencům strany československé sociálně demokratické na Rusi“, aby nenarušovali jednotnou národní akci v Rusku a sjednocovali se pod vedením Československé národní rady v čele s Masarykem a zabránili tak vytváření dalších politických stran.⁷⁰ První číslo stranického časopisu kyjevských sociálních demokratů pod názvem Svoboda vyšlo 19. října (1. listopadu) 1917. Za jeden ze svých cílů uveřejněných v tomto prvním čísle považovali získání „zajatců- proletářů“ do legií, dbaní o demokratičnost akce a „*získat v budoucí Československé republice pozice pro socialistickou revoluci, která proběhla již v Rusku*“.⁷¹ Kyjevská organizace se tak hlásila k odkazu ruské únorové revoluce a nelze ji v tomto období spojovat s bolševiky. Kyjevští socialisté sami rozhodně odmítali, že jsou bolševiky.⁷² Setkání Masaryka s kyjevskou organizací 19. října (1. listopadu) 1917 vyústilo v jednoznačnou podporu vojenské akce⁷³ a placení národní daně ze strany sociálních

---

⁶⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 62.

⁶⁷ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 331-333.

⁶⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 38.

⁶⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 64.

⁷⁰ *Čechoslovák*. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3, č. 112, str. 6.

⁷¹ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 1, str. 1.

⁷² *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 2, str. 1.

⁷³ Nelze se tak shodnout s názorem v článku Borise Tatarova (ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин. Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2.), kde na str. 53 označuje ovládnutí Armádního sboru jako původní a hlavní cíl kyjevské organizace.

demokratů. Ti ovšem požadovali upravit přijatý francouzský disciplinární řád a změnu politického kurzu v souladu s politickou taktikou sovětů dělníků a vojáků a přizpůsobení jejich mírové menševické politiky pod heslem míru „*bez anexí a kontribucí na základě sebeurčení národů*“. Tato otázka měla být projednána na konferenci za přítomnosti delegátů z vojska.⁷⁴ Po kritice nasazení legií k potlačení povstání v Kyjevě ve dnech 29.-31. října (11.-13. listopadu) 1917 bylo rozšiřování listu Svoboda v legiích zakázáno.⁷⁵

Kyjevští socialisté se k bolševickému převratu v Petrohradě stavěli v prvních dnech záporně. S převratem v Petrohradě se neztotožňovali, neboť jak uvedli v listu Svoboda z 9. (22.) listopadu 1917: „*Rusko vcelku nejde s bolševiky.*“⁷⁶ Obrat k podpoře převratu nastal až na konci listopadu 1917. V dalším vydání Svobody z 16. (29.) listopadu 1917 již Kyjevané prohlásili, že „*všechny naděje českého proletariátu upírají se k socialistické vládě ruské*“.⁷⁷ Na schůzi OČSNR z 11. (24.) listopadu 1917 se Masaryk k bolševickému převratu vyjádřil tak, že „*bolševiky nemůžeme uznati, a tím spíše neuznáme naše bolševiky*“.⁷⁸

Mezníkem ve vývoji československé sociálně demokratické organizace na Ukrajině byla stranická konference, svolaná na dny 25.-26. listopadu (8.-9. prosince) 1917 do Kyjeva. Přípravy na konferenci zahájilo vedení organizace v říjnu⁷⁹ a usilovalo o dosažení akční jednoty se sociálními demokraty z Armádního sboru.⁸⁰ Na jednání komise OČSNR z 11. (28.) listopadu 1917 bylo rozhodnuto pokusit se konferenci rozbít.⁸¹ Předporada zástupců legií proběhla 25. listopadu (8. prosince) 1917 a vlastní konference ve dnech 25.-26. listopadu (8.-9. prosince) za účasti 97 delegátů.⁸² Když byla konference 25. listopadu (8. prosince) 1917

---

⁷⁴ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 2, str. 1.

⁷⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 153.

⁷⁶ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 4, str. 1.

⁷⁷ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 5, str. 1.

⁷⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 48.

⁷⁹ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 1, str. 1.

⁸⁰ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 48.

⁸¹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 916.

⁸² KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 920.

zahájena, vystoupili zástupci vojenských jednotek proti mandátu 33 zástupců ‚kapitalistické‘ Slovanské Jednoty⁸³ a poté, co byla jejich námitka zamítnuta, opustilo 26 lidí, tedy většina delegátů zastupujících vojenské jednotky a Československou revolučně demokratickou dělnickou organizaci při Odbočce Československé národní rady, demonstrativně zasedací síň.⁸⁴ Z legionářských zástupců zůstali pouze dva delegáti 7. pluku, kteří byli později z legií vyloučeni.⁸⁵ Konference odsoudila podporu ‚imperialistických vlád‘ a vyzvala české socialisty a pracující všech válčících zemí, aby v případě potřeby se zbraní v ruce hájili heslo ruské revoluce o demokratickém míru bez anexí a reparací, na základě sebeurčení národů.⁸⁶ Tato prohlášení byla stále určována podporou menševické části ruské sociální demokracie. Kyjevští socialisté se ohradili vůči Masarykovu nařčení z bolševizmu ještě ve Svobodě č. 7 z 30. listopadu (13. prosince) 1917 slovy: *„My nevíme o českých bolševicích, my jimi nejsme.“*⁸⁷ a v protibolševické rétorice pokračovali kyjevští socialisté na stránkách Svobody ještě 14. (27.) prosince 1917 a 29. prosince 1917 (10. ledna 1918).⁸⁸

Rovněž Odbočka ČSNR hodnotila i v tomto období stále kyjevskou organizaci jako prospěšnou především zaměstnáváním zajatců. V prosinci roku 1917 byla tlakem závodních sovětů nucena přejmenovat se na „Československou revoluční demokratickou organizaci dělníků“ a vydávat vlastní legitimace v ruském a ukrajinském jazyce. Při organizaci byla zřízena nemocenská organizace „Rovnost“ pro případ úrazu a smírčí soud, jehož předsedou byl člen Odbočky ČSNR, členové Odbočky ČSNR zastávali další předsednické funkce v orgánech strany. Pro Armádní sbor získala v této době v Kyjevě celkem 200 dobrovolníků a

---

⁸³ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 657-658.

⁸⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 78-79. Také KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 920.

⁸⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 921.

⁸⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 78-79.

⁸⁷ *Svoboda*. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 7, str. 2.

⁸⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 924-25.

člen mohl být dle stanov vyloučen za vědomé poškozování československého revolučního hnutí.⁸⁹ Podpora Odbočky se změnila až ve chvíli, kdy bolševici dobili Kyjev.

1.3 Českoslovenští socialisté v jiných oblastech

V Petrohradě se československá sociálně demokratická organizace ustavila až po nastolení sovětské moci. Představitelé Karel Knoflíček a František Beneš byli před válkou napojeni na Českoslovanskou sociálně demokratickou stranu dělnickou. V listopadu a prosinci roku 1917 vyzývali na stránkách ruských novin Pravda a Izvestija⁹⁰ československé legionáře ke složení zbraní a k demobilizaci.⁹¹ V deníku Pravda z 22. listopadu 1917 tak uveřejnili výzvu: „Čeští dobrovolci! Nastal čas složit zbraně, které jste pozvedli proti rakouské reakci a nacionálnímu útisku a německému militarismu. Pryč se zbraněmi! Požadujte demobilisaci českých dobrovolců a opuštění pozicí. Neprolévejte více ani kapku krve.“⁹²

V prvním čísle jejich vlastního listu Pochodeň z 25. ledna (7. února) 1918 označili „buržoasní vojenskou akci na Rusi“ za protisocialistickou a snažili se označit za nové vůdce československé akce petrohradskou sociální demokracii. Trvali „na zásadě vytvořit silnou proletářskou armádu po boku proletářských armád sociální revoluce...“.⁹³ V druhém čísle Pochodně z 14. února 1918 svolávali petrohradští socialisté důvěrníky z legií za účelem vytvoření české Rudé armády.⁹⁴ Z této doby pochází také zpráva Odbočky ČSNR: „Beneš a Knoflíček úřadují již na Dvorcové plošadi (pozn.- náměstí) č. 6., kde jest redakce ‚Pochodně‘. Vyhlášují boj české buržoasii a časopisem hodlají působiti hl. mezi naším vojskem, kam jej budou zasílati ve množství exemplářů; bude proto radno předem paralysovati vliv, jež by mohl časopis na naše dobrovolce vykonávati. V celku ale se zdá, že Beneš a Knoflíček na svůj úkol nestačí.“⁹⁵

---

⁸⁹ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3785.

⁹⁰ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 32-33.

⁹¹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918.* In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 903-904.

⁹² *Československý denník.* Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 51, str. 3.

⁹³ KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918.* In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 907.

⁹⁴ Tamtéž, str. 911.

⁹⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3963, str. 3.

V únoru 1918 sjednocovala petrohradská skupina 14 místních organizací o 3000 členech⁹⁶ a šlo pravděpodobně o organizaci internacionální. Českoslovenští socialisté v tuto dobu byli již opět umírnění a na meetingu ze 17. února 1918 „*uznávají již naše vojsko (pozn.- Armádní sbor), a vůbec zdá se, že by se dalo s nimi mluvit.*“⁹⁷ V důsledku německé intervence se jejich postoj opět proměnil a v březnu 1918 se pak tato skupina přejmenovala na komunistickou.⁹⁸ Formování Internacionálního legionu začalo v Petrohradě 24. února 1918.⁹⁹ Článek listu „Petrogradskaja pravda“ z 21. března 1918 uvádí, že „*místní internacionální organizace mají vlastní Rudou gardu a začínají vydávat pro zajatce noviny v českém, maďarské, německém a polském jazyce.*“¹⁰⁰ Lze tak předpokládat, že právě v tomto legionu působili Čeští a Slovenští komunisté. V březnu 1918 byl tento internacionální legion převeden do Moskvy a v srpnu 1918 byl legion vyslán jako součást 41. moskevského pluku na západní frontu.¹⁰¹

V Moskvě vznikla internacionalistická organizace v prosinci 1917. Zpráva odbočky z února 1918 ji označovala za především židovskou a mezi československými zajatci nenašla velkého ohlasu. Podle zprávy „*bylo mezi nimi též několik Čechů, kteří se vrhli hlavně na hudbu. Ostatní obdrželi oděv a pušky a měli jít na ulici. Když pak přišlo ku střelbě, všichni se rozutíkali.*“ Českoslovenští socialisté s touto organizací v té době nespolupracovali a stále uznávali Odbočku ČSNR za vrchní orgán, s podmínkou její reorganizace.¹⁰² Část moskevské dělnické organizace se od Odbočky ČSNR odtrhla až v únoru 1918 a po příjezdu komunistů z Petrohradu s nimi vytvořila list Průkopník.¹⁰³

V Omsku byla vytvořena Sociálně-demokratická strana 26. prosince 1917 (8. ledna 1918) odtržením části členské základny Odbočky ČSNR. Tato organizace dle vyjádření Omské Odbočky ČSNR „*ohání se zásadami bolševiků, zavrhuje naši armádu, zavrhuje Národní Radu, nazývá celé naše hnutí ,buržoasním.*“¹⁰⁴

---

⁹⁶ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 15.

⁹⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, k. 6, č.j. 4088-4091, str. 1-2.

⁹⁸ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 21.

⁹⁹ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 12.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 55.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 12.

¹⁰² Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, MV, k. 1, č.j. 4206.

¹⁰³ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 41.

¹⁰⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3878, str. 10-11.

2. Česko-slovenské jednotky ve službách Sovětského Ruska

Mimo, v minulé kapitole uvedených, drobných oddílů v Petrohradě a Moskvě se Češi a Slováci v malém množství přidávaly do komunistických jednotek i v dalších oblastech. Dne 15. (28.) ledna 1918 informoval velitel jednotky ve vsi Jůzovka moskevské prezidium Odbočky ČSNR: „*po okolí vstupují do krásné gardy Němci a Maďař, ano i neorg. Češi. Plat 15 rub. denně!... Mezi Jůzovskými gvardějci je 19 Čechů.*“¹⁰⁵ Dne 24. ledna (5. února) 1918 z 5. pluku se od ešalonu odloučilo 18 legionářů s odůvodněním, že se rozhodli zůstat v Rusku, protože jsou bolševici. Dle plukovní zprávy odešli 2. února 1918 v Čerepovce z 12. roty 2. střeleckého pluku 3 legionáři do Rudé gardy.¹⁰⁶ Zpráva kyjevské Odbočky ČSNR z 20. února 1918 konstatuje, že takovéto odchody v dané době nebyly ojedinělé a „*podobných zjevů je a bude v našem vojsku hodně.*“¹⁰⁷

Pravděpodobně první v pramenech zachycená větší čistě československá rudoarméjská jednotka se účastnila v rámci I. rudé armády bojů o Kyjev ve dnech 23.-26. ledna (5.-8. února) 1918. Šlo o pěší „*československý komunistický oddíl*“ o 285 mužích.¹⁰⁸ Sovětská vojska dobyla na Ukrajinské centrální radě Kyjev 8. února 1918 a Československá sociálně-demokratická strana v Rusku se teprve nyní postavila proti vstupu sociálních demokratů do legií a odmítla nadále platit národní daň. Místo toho se socialisté pustili do budování československé socialistické armády.

V listu „*Izvestija Kievsckogo soveta rabočich i soldatskich deputatov*“ zveřejnili 14. února 1918 zprávu: „*Výbor Česko-slovenské sociálně-demokratické dělnické strany formuje v tuto chvíli z českých dělníků a socialistických vojáků český oddíl Rudé gardy. Zápis... ve výboru (ul. Stolincinskaja 78) a v štábu česko-slovenské Rudé gardy (ul. Funduklejevskaja 51).*“¹⁰⁹ Ukrajinský národní komisař vojenství vydal 15. února 1918 povolení, v němž „*výkonný výbor kyjevského sovětu dělnických a vojenských zástupců zmocňuje ústřední výbor*

---

¹⁰⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3725, str. 2.

¹⁰⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3997, str. 6. Také Pres, k. 6, č.j. 4063, str. 2.

¹⁰⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3639, str. 1.

¹⁰⁸ THOMAS, James. *Illustrierte Geschichte des Bürgerkrieges in Russland, 1917-1921*. Berlín: Neue deutscher Verlag, 1929, str. 258.; Jaroslav Křížek v publikaci *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarméjců*. Praha: Naše vojsko, 1956, na str. 89 chybně započítává mezi česko-slovenské jednotky i železniční oddíl.

¹⁰⁹ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53.

Československé sociálně demokratické strany organizovat socialistickou armádu z československých vojsk".¹¹⁰ Agitace a nábor probíhal jak v řadách československého Armádního sboru, tak v zajateckých táborech v okolí Kyjeva, především pak v táboře v Darnici. K přesvědčení ke vstupu dle legionářů používali jakékoliv prostředky: „*Komu nestačily fráze a slogany, bylo mu slibováno, že dostane 5 liber cukru, novou uniformu a boty a libovolný počet žen*“.¹¹¹ Ani agitace v jednotkách Armádního sboru nebyla bezvýsledná, jak ukazuje zpráva Odbočce ČSNR z 21. února 1918, která si stěžuje, že „*pluky již zaplavují agitátoři za rudou gardu a jejich úspěch není tak malý, že by nevyžadoval bezodkladnou protiakci*“.¹¹² Na schůzi Odbočky ČSNR 19. února 1918 bylo rozhodnuto nechat muže, kteří chtějí vstoupit do Rudé armády, odejít, tak aby „*velitelé jim dokumentů nevydávali a nejbližším příkazem prohlásili je za zběhy*“.¹¹³ I přes toto opatření byl v Kyjevě během poměrně krátké doby vybudován česko-slovenský oddíl rudé gardy o síle 700-800 mužů¹¹⁴ a později jeho síla vzrostla až na 1000 mužů.¹¹⁵ Socialističtí autoři přisuzují největší podíl mužstva přechodům z jednotek Armádního sboru.¹¹⁶ Ze 7. pěšího pluku mělo dle těchto autorů přejít najednou dokonce 202 mužů.¹¹⁷ Takto vysoké číslo ovšem vylučuje plukovní historie 7. pěšího pluku, dle které k rudým přešlo jen 25 mužů¹¹⁸ a jeden z bývalých mužů 7. pěšího pluku při svém výslechu po zajetí v Penze uvedl číslo 36 mužů.¹¹⁹ Celkový počet

---

¹¹⁰ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 89.

¹¹¹ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53.

¹¹² *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 840.

¹¹³ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 93.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 98.

¹¹⁵ PICHLÍK, Karel, VÁVRA, Vlastimil, KRÍŽEK, Jaroslav. *Červenobílá a rudá*. Praha: Naše vojsko, 1967, str. 160. Také VÁVRA, Vlastimil. *S hvězdou na čepici: Vzpomínky československých rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1977, str. 81 a KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 87.

¹¹⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 88. a KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 94.

¹¹⁷ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 88 a KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 97.

¹¹⁸ IVIČIČ, Václav. *Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Přerov: Památník Odboje, 1924, str. 24.

¹¹⁹ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 2, záznam č. 25.

legionářů, kteří přešli do kyjevské rudé gardy, je odhadován na 350 lidí¹²⁰ a tvořili tak polovinu až třetinu této jednotky.

Již v tuto dobu se objevil mezi legionáři názor, že šlo o „*bezcharakterní lidi, kteří do Rudých gard vstoupili pouze z hmotných důvodů*“.¹²¹ Jedním z argumentů, který tyto důvody přechodu do rudé jednotky, stavějí do nereálného světla je ofenzíva Německých a Rakousko-Uherských jednotek za součinnosti s ukrajinskými nacionalisty takzvanými hajdamáky, ke které došlo 18. února 1918¹²² a vůči které byli rudé jednotky, na rozdíl od neutrálních legií, okamžitě nasazovány.

V neděli 11. února 1918 se sešli „*zástupci výkonného výboru čsl. soc. dem. strany v Rusku a československé revolučně demokratické organizace v Kyjevě, aby se poradili o opětovném sjednocení naší vojenské revoluční akce. Bylo usneseno likvidovat organizaci české rudé gardy a socialistické armády a vydat společnou výzvu ke vstupu do československé revoluční armády*“.¹²³ Pravděpodobně na tomto jednání byly učiněny kroky k svolání schůze v druhé polovině února za účasti některých delegátů z Odbočky ČSNR. Dne 24. února 1918 byla do kyjevského obchodního institutu svolána schůze vojáků a zajatců, na níž byla ustanovena „Československá revoluční rada dělníků a vojáků“. Rada se rozhodla rozformovat československé jednotky Rudé gardy¹²⁴ a vybudovat novou československou revoluční armádu z jednotek Armádního sboru, československých oddílů Rudé gardy a z nově vyzbrojených zajatců. Předsedou byl jednomyslně zvolen bez informování T. G. Masaryk.¹²⁵ Výzva k budování společné armády byla šířena formou letáku, který konstatoval, že Odbočka ČSNR a Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku se 24. února 1918 dohodla na společné armádě sestavované u záložního pluku v Borispolu.¹²⁶ Koudelkovo svolání ku příležitosti ustanovení Československé revoluční rady dělníků a vojáků „V

---

¹²⁰ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53.

¹²¹ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 97.

¹²² KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 89.

¹²³ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 4545, str. 3.

¹²⁴ KRÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: Historie a Vojenství, 1964, č. 6, str. 929-931.

¹²⁵ KRÍŽEK, Jaroslav. *Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920*. Praha: Orbis, 1955, str. 13.

¹²⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 4577.

pohnuté chvíli“ z 25. února 1918 určil organizaci „*ku podpoře a ozdravení činnosti Odbočky Národní rady. Čs. revoluční rada nebude v této době jako prozatímní opatření jedinou a svrchovanou činitelkou v naší revoluční akci, ale bude doplňovacím tělesem pro Odbočku*“.¹²⁷ Legionářské jednotky přítomné v Kyjevě se k vytvoření rady postavili víceméně zamítavě. Jednotky mimo Kyjev se o vzniku Československé revoluční rady dozvěděly až se zpožděním.¹²⁸

Boje Rudé armády proti invazním silám Německa a Rakousko-Uherska se soustředoval především na železniční tratě a muži česko-slovenského oddílu se osvědčili jako osádky improvizovaných obrněných vlaků.¹²⁹ Česko-slovenští rudoarmějci se s Němci poprvé střetli 23. února 1918 severozápadně od Kyjeva u města Borod'anka. Oddíly Rudé gardy byly nuceny ustoupit ke Kyjevu, který Němci dobyli 1. března 1918. Další ústup vedl na východ, kde proběhly boje u Jagotina a Grebjanky, ležících 150 km východně od Kyjeva.¹³⁰ U Grebjanky byla pravděpodobně část jednotek odvelena na sever k Bachmači¹³¹ V průběhu boje o Bachmač ve dnech 10.-13. března 1918 se vedle legionářů objevila i tato internacionalistická jednotka v jejímž stavu bylo i 40 Čechů a Slováků. Plukovní historie 4. legionářského pěšího pluku hodnotila jejich bojové vystoupení velmi kladně.¹³² Po pádu Grobjanky, kde utrpěly značné ztráty, ustoupily rudé oddíly 8. března 1918 do Romodanu. V Romodanu měl česko-slovenský rudý oddíl asi 400 mužů¹³³ a v jeho řadách nastal rozkol, který vyústil ve zvolení nových českých velitelů. I Romodan byly jednotky Rudé gardy nuceny pod tlakem nepřítele opustit a ustoupili do Charkova. Během těchto ústupových bojů, kdy československý rudoarmějský oddíl sloužil v průzkumu, utrpěl těžké ztráty a v Charkově měl již jen okolo 180-200 mužů. V Charkově se dožadoval doplnění o muže a výstroj, ale

---

¹²⁷ KRÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 933

¹²⁸ Tamtéž, str. 936.

¹²⁹ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 98-99.

¹³⁰ *Československý denník*. Omsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 80, str. 3.

¹³¹ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 100.

¹³² PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého. 1917–1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 119.

¹³³ IVIČIČ, Václav. *Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Přerov: Památník Odboje, 1924, str. 29.

podporu místního sovětu nezískal.¹³⁴ Při ústupu z Charkova byl československý oddíl rozbit.¹³⁵

V období těchto bojů neměli bolševici na celé Ukrajině více než 15000 mužů¹³⁶ a příspěvek až 1000 česko-slovenských rudoarmějců tak nebyl zcela bezvýznamný. Pozůstatky česko-slovenské rudé jednotky se stáhly do Omsku¹³⁷ a Penzy a štáb československé Rudé gardy, redakce listu Svoboda a ústřední výbor Československé sociálně demokratické strany na Rusi se uchýlili na konci března do Taganrogu na břehu Azovského moře, odkud na začátku dubna přešli do Moskvy.¹³⁸

Další česko-slovenské rudé jednotky vznikaly v první polovině roku 1918 v Moskvě, Tambově, Caricynu, Kazani, Buzuluku, Tomsku, Petropavlovsku, Petrohradě, Saratovu¹³⁹ a Vladivostoku. Skládaly se takřka výlučně z válečných zajatců a jejich množství bylo v roztroušené podobě bezvýznamné.¹⁴⁰

Ústřední mocnosti v dohodě o příměří v Brestu-Litevském požadovaly zrušení organizací válečných zajatců, zastavení agitace proti Rakousko-Uhersku a Německu, rozpuštění oddílů rudých gard složených z jejich státních úředníků a vydání aktivních revolucionářů. Dne 28. března 1918 vydala Rada národních komisařů směrnice, podle nichž se poskytovalo právo azylu cizincům, jimž hrozilo pronásledování za jejich politické přesvědčení. Většina členů zajateckých organizací nepřijala separátní mír kladně¹⁴¹ a šlo o jeden z hlavních důvodů sporu mezi sovětskou vládou a Armádním sborem.

---

¹³⁴ *Československý denník*. Omsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 80, str. 3.

¹³⁵ PICHlíK, Karel, VÁVRA, Vlastimil, KŘÍŽEK, Jaroslav. *Červenobilá a rudá*. Praha: Naše vojsko, 1967, str. 163.

¹³⁶ THOMAS, James. *Illustrierte Geschichte des Bürgerkrieges in Russland, 1917-1921*. Berlín: Neue deutscher Verlag, 1929, str. 275.

¹³⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 2, str. 3.

¹³⁸ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 96.

¹³⁹ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 77. Saratovská česko-slovenská skupina se začala formovat 25. května 1918.

¹⁴⁰ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 128.

¹⁴¹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 97-98.

Při přesunu sovětské vlády do Moskvy z Petrohradu, z důvodů ohrožení města Němci, se spolu s ní přestěhovala i petrohradská československá komunistická organizace. Dne 27. března 1918 vyšlo v Moskvě první číslo týdeníku Průkopník, jenž byl orgánem „Československých sociálních demokratů (komunistů-internacionalistů)“.¹⁴² Tento list se již úplně vyslovoval proti Odbočce ČSNR, když prohlásil, že „se zrádnou buržoasií kompromis je nemožný... zrádná je všechna buržoasie“,¹⁴³ tedy i Odbočka ČSNR.

Místní moskevská česko-slovenská komunistická organizace se ustanovila kolem 20. dubna 1918.¹⁴⁴ V dubnu do Moskvy přibyla z Taganrogu také organizace kyjevská, která se vůči petrohradské skupině vyhraňovala a ke smíření došlo až v druhé polovině května a ke sloučení až na ustanovujícím sjezdu na konci května.¹⁴⁵ Dopis Odbočky ČSNR z 26. dubna 1918 informuje, že „v Moskvě pomýšlí se na zřízení komisariátu ‚počeskím dělam‘ (pozn.- českých záležitostí); pravděpodobně českým komisařem jest Beneš nebo Knoflíček. Škodlivého vlivu na naši organizaci od této nové instituce se neobáváme“.¹⁴⁶

V květnu 1918 zahájila svoji činnost Federace zahraničních skupin Komunistické strany (bolševiků) v jejímž vedení byly vždy dva zástupci jednotlivých národnostních skupin.¹⁴⁷ Československé oddělení začalo v Moskvě pracovat 15. května 1918 a vojenské oddělení začalo vyvíjet činnost v plánovitě budování česko-slovenských rudých jednotek¹⁴⁸ a na vytváření těchto jednotek a na agitaci získal 100 000 rublů.¹⁴⁹ K utváření jednotek Československé rudé armády z válečných zajatců byl pověřen Jaroslav Štrombach¹⁵⁰. Pro

---

¹⁴² Tamtéž, str. 99.

¹⁴³ KRÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: *Historie a Vojenství*, 1964, č. 6, str. 909.

¹⁴⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 100.

¹⁴⁵ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 101.

¹⁴⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8., č.j. 5370, str. 1.

¹⁴⁷ *Восьмой съезд РКП(б), март 1919 года: Протоколы*. Moskva: Государственное издательство политической литературы, 1959, str. 499-500.

¹⁴⁸ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 70.

¹⁴⁹ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: *Родина*, 2011, č. 2, str. 54.

¹⁵⁰ Štrombach, Jaroslav Antonovič (1894-1931) - vůdčí osoba vytváření česko-slovenských rudých oddílů. Od ledna roku 1918 člen RKS(b). Za občanské války velitel 1. penzenského revolučního pluku poté 3.

váznutí zajatců v táborech byla hlavní snaha o získání mužů do Československé rudé armády zaměřena na legionářské esalony přesouvající se do Vladivostoku a náborová střediska tak vznikla v Penze, Samaře, Ufě, Omsku a Vladivostoku.¹⁵¹

Ve dnech 25.-27. května 1918 došlo v Moskvě k sjezdu československých probolševických organizací, který vyvrcholil založením Československé komunistické strany v Rusku. I přesto, že se jej neúčastnili zástupci všech organizací (nebyl přítomen zástupce za Vladivostockou jednotku),¹⁵² se jej zúčastnilo 79 delegátů za 5606 členů různých sociálně demokratických organizací v Rusku a 22 delegátů za 1850 dobrovolníků v oddílech rudé armády. Alois Muna ve svém proslovu požadoval likvidaci Odbočky ČSNR a svěřit řízení československého revolučního hnutí „Centrálnímu Výkonnému Výboru komunistické partie“. František Beneš požadoval ve svém projevu z 27. května rovněž likvidaci OČSNR a delegát moskevských socialistů požadoval likvidovat i vojsko pro přílišné zakořenění „reakcionářství“. V reakci na Trockého příkaz odzbrojit esalony navrhl sjezd výzvu československému armádnímu sboru: „*Soudruzí, probudte se. Vaši vůdci, českoslovenští bělogvardějci vás zatáhli do kontrarevolučního boje. Pokud budete poslušni vůle vůdců kontrarevoluce, vstoupíte do bitvy se sovětskou mocí a na vždy pošpiníte čestné jméno českého proletariátu. Vyvarujte se účasti v kontrarevolučním boji a uposlechněte volání ruské proletářské vlády. Zlikvidujte své nadřizené, bývalé služebníky cara a v krvi zastavte jejich nebezpečné dobrodružství, které se těžko odrazí na celém vnitřním životě ruské republiky. Všichni do zbraně proti československým kontrarevolucionářům.*“¹⁵³ Sjezd byl zakončen 27. května 1918 deklarací, která odsoudila násilné vystoupení česko-slovenských esalonů v Čeljabinsku a na Sibiři, označila Odbočku ČSNR za nepřítele a vyzvala k budování „české rudé armády z řad zajatců“¹⁵⁴ a přijala návrh na vypracování vlastního řádu.¹⁵⁵ Byly to především „Podmínky pro vstup do řad česko-slovenských částí ruské Dělnicko-rolnické

---

pěší brigády 11. divize v Pobaltí, 54. brigády v Zakavkazí a 18. jízdní divize v oblasti Baku. Po konci občanské války zůstal v SSSR a velel 44. pěší divizi. V roce 1931 byl popraven ve vykonstruovaném procesu.

¹⁵¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 116.

¹⁵² HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 22

¹⁵³ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 197. *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 7. uvádí 21 delegátů za 1850 rudoarmějců

¹⁵⁴ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 70-71.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 12.

Rudé armády“, „Řád česko-slovenských částí Dělnicko-rolnické Rudé armády“ a „Soudní řád česko-slovenských částí Dělnicko-rolnické Rudé armády“. ¹⁵⁶

2.1 Agitace

Dne 26. března 1918 byla mezi představiteli Odbočky ČSNR a sovětskou vládou uzavřena penzenská dohoda o odchodu jednotek Armádního sboru do Francie, za závazek neutrality a odevzdání zbraní. ¹⁵⁷ V rámci těchto setkání jednal 27. března 1918 Trocký s Klecandou o právu sovětské vlády agitovat mezi vojáky, ale nešlo o nutnou podmínku k odjezdu a vojáci neměli být formováni ve zvláštní česko-slovenské rudé armádě. ¹⁵⁸

V období dubna a května 1918 se upnula snaha československých komunistů na získání přeběhlíků z Armádního sboru. Odhadovali, že v Legiích působí až 15000 mužů „proletářského jádra“, kteří by byli vhodní pro přechod do Dělnicko-rolnické rudé armády. ¹⁵⁹ Jedním z hlavních cílů útoků československých komunistů byl odjezd Armádního sboru na „imperialistickou“ francouzskou frontu. Dopis Odbočky ČSNR v Moskvě ze 4. dubna 1918 informuje, že „*Průkopník*‘ vede silnou agitaci proti odjezdu našeho vojska do Francie, poněvadž prý jede prolévati krev za západní imperialisty, ale agitace ta nenalézá mezi vojskem žádné opory“. ¹⁶⁰

Hlavním místem střetu se stala Penza, kam se po zdecimování kyjevské jednotky v únoru a březnu 1918 uchýlila část přeživších. ¹⁶¹ Před 3. dubnem 1918 byla koexistence příslušníků legií a rudé armády na tomto významném železničním uzlu bez výraznějších konfliktů. ¹⁶² První agitační skupina česko-slovenských rudoarmějců byla do Penzy z Moskvy vyslána před 27. březnem 1918. Od sovětské vlády byli zplnomocněni k tomu, aby agitoval

---

¹⁵⁶ KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 200-201.

¹⁵⁷ *Československá legie v Rusku 1914-1920*. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008, str. 72. IVIČIČ, Václav. *Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Přerov: Památník Odboje, 1924, str. 37 uvádí jako den podepsání dohody 27. březen 1918.

¹⁵⁸ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 66.

¹⁵⁹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 102.

¹⁶⁰ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8, č.j. 5257, str. 2.

¹⁶¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 103.

¹⁶² Konflikty se týkaly především rozkrádání cenností a topiva legionáři na penzenském nádraží- viz rozkaz č. 40 (*Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 43, str. 1.)

v projíždějících jednotkách ke vstupu do Dělnicko-rolnické rudé armády.¹⁶³ Do města dorazili agitátoři 4. dubna a přivezli s sebou první číslo listu Průkopník, který rozdávali po „ešalonech a snažili se naše hochy (pozn.- legionáře) přemlouvat k odepření poslušnosti a sběhnutí od svých revolučních praporů“. Obsah jejich agitace byl Československým denníkem charakterizován jako pomluvy a nepravdy.¹⁶⁴ V článku „Podkopávání práce“ jsou agitátoři viněni z toho, že „vybízejí československé dobrovolce, aby odepřeli poslušnost své nejvyšší instituci Československé Národní Radě v čele s prof. Masarykem a aby dezertovali z našeho vojska do rudé gardy, do rudé armády nebo jak se ty formace kdy jmenují“.¹⁶⁵ Dopis z 8. dubna 1918 adresovaný Odbočce ČSNR v Omsku uvádí, že je „agitace vedena nejhrubšími prostředky. Není žádné obavy o vnitřní rozklad ve vojsku. Propaganda může strhnout jen nepatrný počet slabších lidí“.¹⁶⁶ Vedoucím agitátorem této skupiny byl František Štrombach. Dne 6. dubna 1918 otevřeli agitátoři náborové středisko a padl požadavek k zastavení všech vlaků v Penze a k návštěvě každého vagonu propagandisty, aby „prověřili a analyzovali“ jeho osazenstvo k vybrání proletářů a osobám, které by nechtěly vstoupit do Dělnicko-rolnické rudé armády, měl být umožněn pohyb dále po trati.¹⁶⁷ Agitátoři byli v této době odkázáni pouze na tajné rozdávání časopisu Průkopník a různých deklamací a výzev k dezerci a vstupu do Rudé armády.¹⁶⁸ Ještě 6. dubna byl jeden z agitátorů pro svoji činnost zajat a vsazen do vězení.¹⁶⁹

K vyřešení sporu ohledně uvězněného agitátora proběhla 7. dubna 1918 v Národní radě schůze delegace Armádního sboru s komisařem penzenské gubernie Vasilem

---

¹⁶³ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 105.

¹⁶⁴ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 43, str. 3. Ve stejném duchu je rovněž veden článek z 15. dubna 1918 (*Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 51, str. 2).

¹⁶⁵ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 43, str. 3.

¹⁶⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, OMSK, k. 1, č.j. 5458, str. 2.

¹⁶⁷ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 120-121.

¹⁶⁸ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 110.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 108.

Vladimírovičem Kurajevem¹⁷⁰. Výsledkem byla dohoda o vydání rozkazu pro Armádní sbor vyzívající všechny, kteří by chtěli vystoupit ze sboru za účelem vstupu do Dělnicko-rolnické rudé armády nebo z jiného důvodu, aby tak svobodně učinili. Vojáci měli být propuštěni se ctí a měly jim být vydány i odpovídající doklady.¹⁷¹ Měl tak být negován dřívější příkaz z února, který zakazoval vydat těmto osobám doklady a prohlásit je za dezertéry.¹⁷² Zároveň na tomto jednání Kurajev oznámil, že agitace je akcí sovětské vlády a jejím úkolem je „*přimět revoluční československé vojáky k tomu, aby odmítli odjet do Francie bojovat za kapitalisty, a přemluvit je, aby vstoupili do řad Rudé armády*“.¹⁷³ Velení armádního sboru vydalo 8. dubna 1918 rozkaz číslo 34, podle něhož mělo být agitátorům umožněn volný přístup do vlaků, a aby proti nim nebylo užíváno násilí.¹⁷⁴ Následující veřejné vystoupení česko-slovenských agitátorů neměla velkého účinku a změnilo se, v reakci na pomluvy Národní rady, Masaryka a důstojníků sboru, na vyostřenou hádku.¹⁷⁵ Rozkaz číslo 34 byl opětovně opakován 10. dubna a 13. dubna¹⁷⁶ pravděpodobně z důvodu nerespektování jeho znění.

V druhém čísle Průkopníka bylo zastavení vlaků dáno do nepřímé souvislosti s agitační činností: „... *ešalony, jedoucí po murmanské a sibiřské dráze na západní frontu do Francie, byly v posledních dnech zastaveny. Naši soudruzi vydali se k armádě, aby ji informovali... Nemůžeme si vzít totíž na svědomí, aby 60 000 nadějných českých hochů obětováno bylo v kapitalisticko-imperialistické válce ve Francii.*“¹⁷⁷

---

¹⁷⁰ Kurajev, Vasilij Vladimirovič (1891-1938) - sovětský politik. V roce 1914 vstoupil do Ruské sociálně-demokratické dělnické strany. V roce 1915 mobilizován a od února 1917 člen plukovního sovětu a městského sovětu v Penze. Účastník prvního všeruského sjezdu sovětů. Od 26. listopadu (9. prosince) 1917 předseda penzenského guberniálního sovětu. V září 1918 převelen do Moskvy na komisariát zemědělství. V roce 1919 prováděl politickou práci při 4. a 9. rudé armádě. Ve 20. letech zastával vedoucí pozice ve Státním hospodářském výboru RSFSR a SSSR a Nejvyšší hospodářské radě. V roce 1933 vyloučen ze strany pro kritiku vedení. V srpnu 1936 odsouzen k nuceným pracím na 5 let. V roce 1937 odsouzen k trestu smrti a 10. ledna 1938 popraven.

¹⁷¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 109.

¹⁷² KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 93.

¹⁷³ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 51, str. 2.

¹⁷⁴ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 45, str. 2.

¹⁷⁵ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 110

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 113.

¹⁷⁷ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 51, str. 2.

Dalším bodem sporu bylo odzbrojování vlaků Armádního sboru, kdy bylo povoleno na ochranu vlaku na Sibiři mít s sebou pouze 1 kulomet a 100 pušek. Jeden z ešalonů, který byl „odzbrojen“ a odjel z Penzy, byl 5. dubna 1918 zadržen v Samaře a opětovně prohledán. Prohlídka našla další schované zbraně a tak byly jednotce za trest odebrána všechna výzbroj až na 25 pušek. Na schůzi zástupců Odbočky ČSNR s komisařem Kurajevem 7. dubna 1918 tento uvedl, že „zadržení bylo výsledkem částečně nedorozumění, částečně technických obtíží.“¹⁷⁸ Ve skutečnosti se zadržení vlaku v Samaře událo na základě udání československých komunistů v Penze.¹⁷⁹ Mezi legionáře se ovšem zpráva dostala v pozměněné podobě: „ešalony, propuštěné Penzou, byly však zase zadrženy před Samarou a bylo od nich žádáno, aby odevzdali zbylou jim zbraň.“¹⁸⁰ Vojáci Armádního sboru tak celou situaci vnímali, tak že dále po trati budou násilím odzbrojeni zcela a tento předpoklad vyústil až v přijetí Kirsanovské rezoluce I. československé Husitské divize z 13. dubna 1918, která vyzývala k ozbrojenému postupu po trati.¹⁸¹ Tato rezoluce byla však Odbočkou ČSNR 14. dubna zamítnuta.¹⁸²

Delegace Odbočky ČSNR oznámila 11. dubna 1918 zastupujícímu komisaři penzenské gubernie, že agitátoři „založili kampaň na pomluvách a lžích. Užívají vydírání, uplácení, slibují nesplnitelné, šíří nepravdy, což vojáky pochopitelně rozčiluje a nutí je, aby proti nim čas od času použili drastických obraných prostředků.“¹⁸³ Delegace si také stěžovala, že z důvodů bezpečnosti nelze nechat k ešalonům přistupovat jakékoliv agitátory. Zastupující komisař penzenské gubernie proto rozhodl, že komunističtí „agitátoři budou dostávat legitimace ze štábu rudé armády“, aby byly ešalony zabezpečeny proti agitaci nežádoucích živilů a rudí agitátoři měli k ešalonům volný přístup.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, OMSK, k. 1, č.j. 5458, str. 1. Také *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 45, str. 1.

¹⁷⁹ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 72.

¹⁸⁰ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, OMSK, k. 1, č.j. 5458, str. 1.

¹⁸¹ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 87-89.

¹⁸² FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 112.

¹⁸³ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 9, č.j. 6080.

¹⁸⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8, č.j. 5189, str. 1.

Dne 16. dubna 1918 byli v penzenské komisi pro odzbrojení vyměněni dva Rusové za dva česko-slovenské komunisty a ti tak mohli přímo ovlivňovat odjezd vlaků ešalonu. O změnách v penzenské odzbrojovací komisi dostala Odbočka ČSNR zprávu: „*Čeští komunisté dobyli si zde u zdejšího (pozn.- penzenského) sovětu v poslední době jakéhosi vlivu, a to způsobem velice laciným.*“ Udali „*naše ešalony, že máme přespočetné zbraně. Odtud revise v Samaře, o níž víte, kde ešalon musil z trestu odevzdati všechny vintovky (pozn.- pušky) až na 25. ... Zdejší sovět pak pojal nedůvěru k našemu odevzdávání zbraní, předsedu komise na odevzdávání zbraně dal arestovat, ostatní ruské členy odstranil a místo nich dal do ní samé Čechy-komunisty. ... Jsme v jejich (pozn.- českých) bolševiků moci; disponují úplně nad naším pohybem, bez jejich povolení ani jeden ešalon nemůže vyjeti z Penzy.*“¹⁸⁵

I přes toto ovládnutí odzbrojovací komise Penzy česko-slovenskými komunisty se účinek agitace nezvýšil. Podle zpráv Odbočky ČSNR ani 26. dubna 1918 „*agitace našich komunistů, kteří do Penzy vyslali větší počet agitátorů, mezi vojskem nenalézá ohlasu; jsou toliko ojedinělé případy, že naši dobrovolci dají se agitací tou zlákat, ale pak- většinou opět se vrací*“.¹⁸⁶ V tuto dobu tak vznikl v moskevském komunistickém vedení plán na úplné zastavení ešalonů Armádního sboru: „*Asi 12. května přijeli (pozn.- do Penzy) soudruzi Muna a Beneš,... aby dověděli od zběhů z našeho vojska nějaké špatné věci na naši Odbočku ČSNR. Na základě čehož prý se podaří zastaviti úplně naši dopravu do Francie anebo dopraviti nás místo přes Vladivostok na Archangelsk. Tam prý nás bude trápit hlad a hroziti napadení Němců- i dá se získati skoro celá naše armáda, respektive první divise do komunistických, nyní dosti nepatrných částí.*“¹⁸⁷

2.2 Penzenská jednotka

Od počátku února až do poloviny dubna 1918 byly výsledky propagandy velmi slabé a přiměly k odchodu ze sboru maximálně dvacet až třicet mužů, do začátku května pak přešlo asi 50 mužů. V období mezi 6. květnem a 22. květnem přešlo ze sboru 49 mužů a v době před vypuknutím otevřeného nepřátelství pak dalších asi 50 mužů. Celkem tak agitace v Penze

---

¹⁸⁵ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920.* III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 72.

¹⁸⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8, č.j. 5370, str. 1.

¹⁸⁷ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920.* III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 122.

přiměla k dezerci 129 mužů.¹⁸⁸ Maxa odhadl 23. dubna 1918, že v období od února 1918 dezertovalo celkem jen asi 400 mužů.¹⁸⁹ Většina mužů, kteří utvořili 1. česko-slovenský revoluční pluk v Penze, byla získána ze zajateckých táborů. Jen při založení agitační kanceláře v penzenském zajateckém táboře na konci dubna se podařilo získat hned 100 dobrovolníků.¹⁹⁰ Dalším zdrojem příslušníků 1. česko-slovenského revolučního pluku byly jednotky česko-slovenských komunistů rozbité při ústupu z Ukrajiny. Z tohoto zdroje přistoupilo 180-200 mužů, kteří původně ustoupili do Charkova.¹⁹¹

Dne 15. dubna 1918 obdržel František Štrombach od vrchního komisaře pro vytváření slovanských oddílů potvrzení, které jej opravňovalo k získání podpory pro utváření česko-slovenské rudé jednotky.¹⁹² Od penzenského sovětu získala jednotka na začátku dubna k užívání Skolebovská kasárna a místnosti v hotelu Eremitáž. Do čela byl zvolen sedmičlenný výbor, který se měl starat o všechny záležitosti jednotky.¹⁹³ První denní rozkaz vydalo velení již 13. dubna 1918. Šlo tehdy o pěší jednotku s detašovanými specializovanými jednotkami-kulometnou, dělostřeleckou, týlovou, spojařskou, automobilovou a zpravodajskou.¹⁹⁴ Dne 24. dubna 1918 odhadl spolupracovník Odbočky ČSNR počet vojáků penzenské jednotky na 200 mužů.¹⁹⁵ Podle jiného odhadu ze 7. května 1918 měla jednotka „*všeho všudy nyní necelých 300 lidí, za to plné štáby korpusu a divisi*“.¹⁹⁶ Do konce května byla v Penze utvořena jednotka o 720 mužích.¹⁹⁷ Od 12. května 1918 začali penzenští českoslovenští komunisté

---

¹⁸⁸ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 121.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 439.

¹⁹⁰ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 126.

¹⁹¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 122- 123.

¹⁹² Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 12.

¹⁹³ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 122.

¹⁹⁴ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 117.

¹⁹⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 125.

¹⁹⁶ *Československý denník*. Omsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 74, str. 2.

¹⁹⁷ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 19.

vydávat noviny Československá Rudá armáda, které vystupovaly v tradici kyjevské umírněnosti proti moskevskému Průkopníku.¹⁹⁸

Většina přeběhlíků z Armádního sboru byla soustředěna do druhého praporu, který měl 5. května 1918 čtyřicet šest mužů, 10. května osmdesát pět mužů, 20. května již 118 vojáků a 26. května 1918 bylo v druhém praporu 177 mužů.¹⁹⁹ Dne 17. května odjela skupina o 222 mužích včetně dělostřeleckého, kulometného a spojovacího oddílu pod Štrombachovým velením potlačit nepokoje do Saratova.²⁰⁰ Posléze bojovala v okolí Uralu proti Dutovovi.²⁰¹ Autorovi se z dostupných materiálů nepodařilo potvrdit dříve tradovanou informaci²⁰², že se do vypuknutí boje s Armádním sborem o Penzu do města vrátilo 86 mužů této jednotky.

Dne 25. května 1918 byla penzenská skupina československých rudoarmějců přejmenována na 1. česko-slovenský revoluční pluk. Kancelář byla umístěna v centru, v ulici Suvarovskaja číslo 15.²⁰³ V předvečer ozbrojeného konfliktu s Armádním sborem, 27. května 1918, disponoval 1. česko-slovenský revoluční pluk v pěších rotách 442 muži s 14 instruktory. Z toho bylo ovšem z různých důvodů pouze 358 mužů bojeschopných.²⁰⁴ Přidružená dělostřelecká 1. baterie o 47 mužích (41 bojeschopných) a 2 instruktorech disponovala 29 koni a 7 děly s 2000 granáty.²⁰⁵ Podle hlášení velitele dělostřelců, Josefa Pospíšila, z 18. května neměla baterie zkušeného dělostřeleckého instruktora.²⁰⁶ Kulometný oddíl disponoval 26 muži s 2 instruktory²⁰⁷ a 12 kulometry značky Maxim a Colt, ve skladu měl připraveno dalších 28 kulometů.²⁰⁸ Ve spojovacím oddělení sloužilo 26 mužů s jedním

---

¹⁹⁸ Československá Rudá armáda. Penza: s. n., 1918, roč. 1, č. 1.

¹⁹⁹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 118.

²⁰⁰ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 54.

²⁰¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 120.

²⁰² Tamtéž, str. 120.

²⁰³ Fotokopie dokumentu v příloze knihy ŠUSTA, Stanislav. *Svědkové vzdálené přítomnosti*. Praha: Naše vojsko, 1987.

²⁰⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 32/24/1/52/a, str. 2

²⁰⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 23/24-1-12 l.

²⁰⁶ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 141.

²⁰⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 32/24/1/52/a, str. 2

²⁰⁸ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 141.

instruktorem a v jízdni rozvědce 17 mužů s 1 instruktorem. Další přidružené oddíly- lékařský, pekárenský, krejčovský, štábní a výukový měly 148 mužů a 18 koní.²⁰⁹ V Penze tak sloužilo v době konfliktu 726 rudých Čechů a Slováků, z čehož bylo 468 plně připraveno k boji. Celkové ozbrojené síly penzenského sovětu dosahovaly počtu asi 1520 mužů.²¹⁰ Příslušníci 1. revolučního československého penzenského pluku tak tvořili takřka 50% obránců města.

2.3 Samarská jednotka

Do Samary byly z Moskvy vyslány dvě agitační skupiny, které dorazily ve dnech 27. března a 2. dubna 1918. První skupinu o 20 agitátorech vedl Jaroslav Hašek.²¹¹ Místním sovětem jim byl za hlavní stan dán hotel San Remo. Agitační činnost probíhala obdobně jako v Penze a česko-slovenští komunisté zaplavovali vlaky armádního sboru novinami, prohlášeními a tištěnými výzvami.²¹² Telegram Odbočky ČSNR ze 7. dubna 1918 uvádí: „Z Moskvy přijeli Beneš, Knoflíček a Hašek s Hupou- agitátoři a pod firmou socdem. komunist. strany vedou agitaci proti vojsku, OČSNR a Francii. Rozdávají časopis Průkopník a velmi hloupý leták... Agitace není třeba se obávat, odvede nám leda lidi velmi slabé.“²¹³

Dle dopisu adresovanému předsednictvu OČSNR 31. března 1918 nebylo tehdy ještě o formování nějakých československých rudoarmějských částí v Samaře zpráv.²¹⁴ Hašek zahájil podle své zprávy z 27. května 1918 formování oddílu až 15. dubna²¹⁵ 1918 „z Čechoslováků a Srbů, kteří nechtěli odjet do France se Sborem“.²¹⁶ Velitelem byl jmenován „Čech Malina,

---

²⁰⁹ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 32/24/1/52/a, str. 2.

²¹⁰ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 119.

²¹¹ HAŠEK, Jaroslav (18-1922) český spisovatel. Účastnil se bitvy u Zborova, v zimě 1917 se rozešel s legionářským hnutím a začal podporovat komunisty. Dne 28. prosince 1918 se stal členem politického oddělení V. rudé armády a členem redakce jejich novin. V říjnu 1920 se fakticky stal velitelem sibiřské V. rudé armády. Dne 23. října 1920 byl odvelen do Československa, kam přijel 19. prosince.

²¹² FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 122.

²¹³ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8, č.j. 5014, str. 1-2. Také Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 8, č.j. 5013, str. 1 a 2 adresované do Syraně.

²¹⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, OMSK, k. 1, č.j. 5458, str. 8.

²¹⁵ Zpráva inspektora pěchoty samarské gubernie z 31. května 1918 staví počátek formování na 7. duben 1918 viz *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 77.

²¹⁶ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 73.

který sloužil v carském vojsku“.²¹⁷ Ve dnech 15. a 17. dubna 1918 poslal Jaroslav Hašek národnímu komisaři zahraničních věcí dva telegramy s žádostí o peněžní a materiály zdroje potřebné k agitaci ve větším rozsahu. Obdobnou žádost adresoval 16. dubna 1918 ústřednímu výboru československé sekce RKS(b).²¹⁸ Schůze samarské Odbočky ČSNR z 21. dubna 1918 konstatovala, že přesvědčovací akce českých a slovenských agitátorů nemá velký úspěch. Navíc dle zpráv mnozí samarští komunisté kritizovali moskevské vedení a obviňovali jej z egoismu a zjištnosti.²¹⁹ Po několika jednáních mezi samarskými česko-slovenskými komunisty a místní Odbočkou ČSNR došlo na počátku května k sjednocení zajateckých organizací obou uskupení za účelem odesílání zajatců zpět do Rakousko-Uherska. Toto sblížení bylo možné jen proto, že Hašek neschvaloval pokyny vydávané moskevským československým komunistickým ústředím, které vydávalo v prvních květnových dnech, a byl jimi upřímně znepokojen. Neshodoval se s jejich útočnou rétorikou vůči Armádnímu sboru a s plánem na jeho rozpuštění.²²⁰ Přestal proto v tomto období psát do listu Průkopník, odtrhl se s asi 30 lidmi od komunistické části a ve svých veřejných výstupech kladně hodnotil akci Odbočky ČSNR. Měl v plánu vybudovat za spolupráce s Masarykem „Druhý československý revoluční korpus“ v oblasti Samary a Omsku.²²¹ Příslušníci Haškovy skupiny přestali užívat označení „komunisté“ a od poloviny května začali otevřeně kritizovat moskevské komunistické vedení a neuznávali jeho autoritu. Kritika směřovala především vůči plánu na zadržení a rozbití celého Armádního sboru.²²² Haškova kritika a její potrestání byla bezvýsledně projednávána 24. května 1918 na stranických poradách v Moskvě.²²³ Později byl nejspíš ze strany vyloučen.²²⁴

---

²¹⁷ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 77.

²¹⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku.* Praha: Naše vojsko, 1957, str. 194-195.

²¹⁹ Tamtéž, str. 198.

²²⁰ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918.* II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 123.

²²¹ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920.* III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 120.

²²² FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918.* II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 124.

²²³ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku.* Praha: Naše vojsko, 1957, str. 220.

²²⁴ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918.* II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 438.

Budování samarské jednotky česko-slovenské rudé armády se vyvíjelo značně pomalu a 13. května 1918 měla jednotka ve svých řadách teprve 80 dobrovolníků.²²⁵ Z Haškovy zprávy z 27. května 1918 zjišťujeme, že „počet členů je 120 soudruhů, z nichž jsou 2/3 Čechoslováci a 1/3 Srbové“.²²⁶ Za období od 13. do 27. května, kdy se Jaroslav Hašek neúčastnil formování jednotky, tak jednotka získala pouze dalších 40 mužů. Spolu s 30 agitátory, kteří přijeli z Moskvy, tak celková síla dosahovala 150 mužů. Jednotka cvičila podle českého a srbského řádu v ruském jazyce. Množství přeběhlíků z Armádního sboru je neznámé.²²⁷ Lze uvažovat maximálně o desítkách lidí²²⁸ neboť většina legionářů, kteří chtěli z nějakého důvodu přejít do Rudé armády, tak učinila již v Penze. I přes problémy se stranickým vedením se Hašek po vystoupení Armádního sboru chopil iniciativy nad komunistickou jednotkou a odeslal 29. května 1918 žádost o vystrojení 120 členů Československého oddělení Rudé armády v Samaře.²²⁹ Je pravděpodobné, že šlo o vystrojení oddílu, který posléze směřoval odrazit k Lipjagám legionářský útok na Samaru.

2.4 Omská jednotka

Omský sovět na jaře roku 1918 ovládali internacionalisté, kteří zabránili jakékoliv akci Odbočky ČSNR.²³⁰ Zpráva Odbočce ČSNR z 22. dubna 1918 uvádí: „*Omská organizace zajatých internacionalistů má zde v rukou veškerou zajateckou agendu a vzhledem k tomu, že dalo zdejšímu sovětu k dispozici asi 1000 dobrovolců, vykonává naň v politických*

---

²²⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 199.

²²⁶ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 73. Fic uvádí v citovaném díle na str. 124 číslo 150-170 mužů do vystoupení sboru.

²²⁷ Tamtéž, str. 77 uvádí, že tato skupiny byla složena z bývalých příslušníků 6. a 7. českého pluku.

²²⁸ V září 1918 byl u 7. puku navržen na vyznamenání jeden z příslušníků za svoji novinářskou práci „...v době rozhárané, kdy bolševismus nám ubíral v pluku tučty lidí“. Viz Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 78, č.j. 2441.

²²⁹ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 330.

²³⁰ *Československý denník*. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 52, str. 4.

*záležitostech jistý nátlak.*²³¹ Těchto 1000 mužů se účastnilo bojů proti Semjonovi²³² na východě a byly mezi nimi i Češi a Slováci.²³³

Nábor česko-slovenských komunistů byl v porovnání se Samarskou jednotkou velmi úspěšný. Česko-slovenská komunistická organizace se v Omsku vytvořila již na počátku ledna 1918²³⁴ a do konce února akci navíc podpořili rudí agitátoři z Kyjeva a Petrohradu.²³⁵ První omský prapor internacionalistů byl vytvořen v únoru a rudých Čechů a Slováků zde sloužilo jen několik.²³⁶ Druhý omský prapor internacionalistů byl složen ze tří rot, z nichž jedna byla česko-slovenská o síle 180 mužů.²³⁷ Všichni internacionalisté, včetně česko-slovenské roty, byli rovněž na konci března odveleni na východ do bojů proti Semjonovi.²³⁸ V česko-slovenské rotě za bojů proti Semjonovi padli 4 muži, 23 jich bylo raněno a 27 bylo pohřešováno,²³⁹ operace skončila zatlačením Semjonových jednotek do Mandžuska. Do Omsku se jednotka ovšem již nevrátila. Při návratu od mandžuských hranic se na konci května roku 1918 střetla s vystoupivšími jednotkami Armádního sboru a většina mužů v tomto boji zahynula. Vzdale se jen skupina Slováků a několik jednotlivců. Druhý prapor internacionalistů tak přestal existovat.²⁴⁰

V období po odchodu prvního a druhého praporu byla formována další internacionalistická jednotka. Počet příslušníků této jednotky lze určit jen přibližně. List

---

²³¹ *Československý denník*. Samara: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 57, str. 2.

²³² Semjonov, Grigorij Michajlovič (1890-1946) - bývalý plukovník carské armády, od listopadu 1917 bojoval na Sibiři proti rudým oddílům. Za vlády admirála Kolčaka se stal velitelem vojenského čínského okruhu. V roce 1921 emigroval do Číny a později do Japonska.

²³³ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 107.

²³⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3878, str. 10-11.

²³⁵ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 126.

²³⁶ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 107.

²³⁷ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 127

²³⁸ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 105.

²³⁹ Tamtéž, str. 108.

²⁴⁰ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 127.

Průkopník 18. dubna 1918 oznámil, že „československá komunistická strana v Omsku velí 1300 nově získaných mužů“.²⁴¹ Pro toto období zároveň neexistují žádné zprávy o dezerci z legionářských esalonů ani od Odbočky ČSNR ani od místních česko-slovenských komunistů. Pravděpodobně především proto, že vlaky Armádního sboru Omskem jen projížděly. I tato skupina byla počátkem května vyslána proti Semjonovi a poté o ní nemáme dalších zpráv a je pravděpodobné, že byla rozbita podobně jako první a druhý internacionální prapor.²⁴²

2.5 Vladivostocká jednotka

V březnu 1918 byl ve Vladivostoku utvořen menší oddíl rudogvardějčů-internacionalistů v počtu asi 40 mužů. V polovině května byl z bývalých vojáků sboru vytvořen Československý revoluční oddíl při Rudé socialistické armádě, který do 11. června 1918 dosáhl síly 233 vojáků²⁴³. Oddílová informační kancelář publikovala své výzvy nejdříve na stránkách listu „Krest'janin i rabočij“ a od 5. června 1918 na stránkách vlastního listu Pravda. Velitelem českého revolučního oddílu se stal bývalý důstojník sboru Václav Mirovský.²⁴⁴ V květnu působilo 23 mužů jednotky ve frontové oblasti Nikolajsk-Usurijskij.²⁴⁵ Oddíl byl v červnu přejmenován na 1. střelecký prapor československé Rudé armády ve Vladivostoku.²⁴⁶ A dne 10. června 1918 odjela 2. rota na grodovský front v síle 53 mužů, „kde bojů nebylo“.²⁴⁷ V interview pro list „Golos Primorja“ z 23. května 1918 uvedl člen kolegia Odbočky ČSNR, že ze sboru odešlo do Rudé armády 200 vojáků a byli to „lidé špatní a slabí, které zlákal peníze a libivá hesla“.²⁴⁸ V květnu 1918 byla v reakci na časté přechody vytvořena zvláštní disciplinární komise shromažďující zprávy o vojácích

---

²⁴¹ *Průkopník*. Moskva: Česko-slovenská sociální demokracie, 1918, roč. 1., č. 4, str. 2.

²⁴² FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 127.

²⁴³ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, Soubor přihlášek do vladivostocké jednotky.

²⁴⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 131.

²⁴⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 5, str. 2.

²⁴⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 131.

²⁴⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 80, č.j. 14143d.

²⁴⁸ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 132.

podezřelých z úmyslů odejít ze sboru nebo ze sympatií k česko-slovenským internacionalistům.²⁴⁹

Informace o událostech na západní části transsibiřské magistrály z přelomu května a června se do Vladivostoku dostaly až se značným zpožděním. Česko-slovenský revoluční oddíl 19. června 1918 změnil pod vlivem došlých zpráv o vystoupení Armádního sboru, svoji rétoriku a snažil se s legionáři najít konsenzus, zároveň omezil svojí agitační činnost. Došlé zprávy změnily i postoj jednotek Armádního sboru. Každý agitátor, dopadený v ubytovacím prostoru česko-slovenských vojáků bez zvláštního písemného povolení byl od 20. června 1918 okamžitě uvězněn. Zároveň legionáři vzali pod svůj dozor a kontrolu celou oblast v okolí svých ubytovacích prostor včetně skladů zbraní, zásob munice a výbušných látek.²⁵⁰ Armádní sbor 29. června 1918 v 10.00 hodin podal na místním sovětu ultimátum k složení zbraní a v 10.30 hodin začal odzbrojovat rudoarmějské oddíly. Většina osádky města nekladla vůbec žádný odpor. Jen budova štábu pevnosti s německo-maďarskou osádkou se nějaký čas bránila.²⁵¹ Vladivostočtí českoslovenští rudoarmějci byli bez soudu zařazeni do omské pracovní družiny dle rozkazu číslo 1) §2 Vojenského odboru Odbočky ČSNR z 9. srpna 1918.²⁵²

---

²⁴⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 132.

²⁵⁰ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 666.

²⁵¹ Tamtéž, str. 668-669.

²⁵² Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 80, č.j. 14143d.

3. Konflikt česko-slovenských rudých jednotek s legiemi

V období dubna a začátku května 1918 postupně rostlo nepřátelství mezi Armádním sborem a Rudou armádou, především z důvodů uzavření Brest-Litevského míru, pomalého posunu po trati do Vladivostoku, nedodržování březnových penzenských dohod z obou stran a neustálých agitačních útoků českých a slovenských komunistických agitátorů. Již v tuto dobu docházelo k drobným příležitostným konfliktům s agitátory.

Za první výrazné střetnutí Armádního sboru se sověty se tradičně považuje čeljabinský incident, který se odehrál 14. května 1918. Legionář stojící na stráží na čeljabinském nádraží byl vážně zraněn kusem železa vrženým z projíždějícího vlaku s Rakousko-Uherskými zajatci. Po zastavení vlaku byl poté na místě zavražděn²⁵³ domnělý viník uherské národnosti Málík.²⁵⁴ Místní sovět 17. května předvolal 10 podezřelých a zadržel je za účelem dalšího vyšetřování. Následně zadržel také deputaci, která žádala jejich osvobození.²⁵⁵ Po tomto incidentu obsadil 3. pluk nádraží a 6. pluk demonstrativně město. Sovět se ozbrojenému vystoupení podvolil, zadržené 18. května propustil a 6. pluk se stáhl z města.²⁵⁶

V reakci na čeljabinský incident a dosavadní neúspěšnost komunistické agitační akce v rámci Armádního sboru²⁵⁷ byli 21. května 1918 zatčeni představitelé Odbočky ČSNR v Moskvě a byl jim nadiktován telegram, který přikazoval Armádnímu sboru vzdát se všech zbraní.²⁵⁸ Trocký vydal zároveň rozkaz, ve kterém vyzýval všechny místní sověty k rozpuštění ešalonů Armádního sboru a převedení mužstva do Dělnicko-rolnické rudé armády za podpory místních československých komunistů.²⁵⁹

---

²⁵³ *Československý denník*. Omsk: Československá národní rada, č. 80, str. 4.

²⁵⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 118.

²⁵⁵ *Československý denník*. Omsk: Československá národní rada, č. 80, str. 4.

²⁵⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 118.

²⁵⁷ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 259.

²⁵⁸ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 168.

²⁵⁹ Tamtéž, str. 169.

V době od 15. května 1918 probíhal v Čeljabinsku dlouho odkládaný sjezd Armádního sboru. Na plenárním zasedání 21. května byl jmenován nový řídicí orgán- „Prozatímní výkonný výbor československé armády“.²⁶⁰ Ve středu 23. května zachytili legionáři v Čeljabinsku Trockého rozkaz z 21. května²⁶¹ a na následujícím zasedání Prozatímního výkonného výboru bylo rozhodnuto rozkaz ke složení zbraní nepřijmout a jet do Vladivostoku „*vlastním pořádkem*“.²⁶² vojenské akce od této chvíle vedli Vojcechovský²⁶³ (oblast Čeljabinska), Gajda²⁶⁴ (oblast Novonikolajevska) a Čeček²⁶⁵ (oblast před Penzou).²⁶⁶ Vojcechovský nařídil 25. května 1918 pohnout i přes nesouhlas omského sovětu ešalony k Omsku a Československý denník, tak 28. května informoval, že v sobotu 25. května 1918 „*na stanici Maryanovce před Omskem byly části našeho 6. pluku napadeny ešalonem rudého vojska, který přijel z Omska*“.²⁶⁷ Srážkou u Maryanovky začalo vystoupení československých legií v Rusku. Gajda dal 25. května v reakci obsadit Novonikolajsk a všechny stanice ve

---

²⁶⁰ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 120.

²⁶¹ KRŽÍZEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 151.

²⁶² FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 292-294.

²⁶³ Vojcechovský, Sergej Nikolajevič (1883-1951) - ruský šlechtic, důstojník carské armády a československý generál. Od září 1917 náčelníkem štábu Československé střelecké divize. Účastnil se bojů na Transsibiřské magistrále. V roce 1920 se zařadil do Wrangelových vojsk. V roce 1921 odcestoval do Československa, kde vstoupil do čs. armády v hodnosti generála. Od roku 1929 armádní generál. V období Mnichovské krize velel i. armádě. V roce 1939 pensionován. V roce 1945 zatčen NKVD a odvezen do gulagu, kde zemřel ze zdravotních důvodů.

²⁶⁴ Gajda, Radola (1892-1948) - jeden z hlavních velitelů československých legií v Rusku a fašistický politik. Vlastním jménem Rudolf Geidl. Velel jižnímu úseku brigády v bitvě u Zborova. Úzce spolupracoval s admirálem Kolčákem. Do Československa se vrátil v roce 1920. Od roku 1924 člen hlavního štábu čs. armády a v roce 1926 náčelník štábu. V roce 1926 propuštěn z armády a stal se předsedou Národní obce fašistické. V roce 1939 stanul v čele Českého národního výboru. V roce 1945 byl zatčen a v roce 1947 odsouzen za kolaboraci na dva roky.

²⁶⁵ Čeček, Stanislav (1886-1930) - jeden z hlavních velitelů československých legií v Rusku. V srpnu 1914 vstoupil do České družiny. Účastník bitvy u Zborova a Bachmače. Do Československa se vrátil v roce 1920 v hodnosti generálmajora. Ve 20. letech se zasloužil o rozvoj vojenského letectví.

²⁶⁶ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 120.

²⁶⁷ *Československý denník*. Petropavlovsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 86, str. 1.

kterých se právě jednotky jeho skupiny právě nacházely.²⁶⁸ Trocký následně 25. května 1918 ve 23.00 hodin vydal rozkaz 1847-R-193 ve kterém žádal okamžité a bezpodmínečné odzbrojení všech Čechoslováků a rozbití Armádního sboru.²⁶⁹

3.1 Boj o Penzu

Když Trockého rozkaz z 21. května dorazil k penzenskému sovětu „*všichni přítomní došli k závěru, že příkaz není možno za situace, v jaké se Penza nalézá, vyplnit*“.²⁷⁰ Rozsáhlá jednání o nemožnosti provedení rozkazů Trockého probíhala mezi penzenským sovětem a Moskvou ve dnech 23.-26. května 1918. Poté, co došel rozkaz číslo 1847-R-193 a proběhlo jednání s Leninem, začal penzenský sovět 26. května shánět bojové síly z celé oblasti.²⁷¹ Zároveň se však nevzdával smírného řešení a nadále spolupracoval v zaopatřování legionářských jednotek.²⁷² Večer 27. května 1918 došlo k dohodě o udržení příměří za předpokladu, že Penza nebude dále mobilizovat.²⁷³

Boj o Penzu podle zpráv Odbočky ČSNR vypukl, když 28. května 1918 „*předseda penzenského gubernského sovětu Kurajev osobně vyzval naše vojáky, aby odevzdali zbraně. Když vojáci odepřeli, poslal na ně tři obrněné automobily a oddíl rudého vojska*“.²⁷⁴ Situace byla ve skutečnosti poněkud jiná. Automobily do Penzy přijely ten den na vlaku z Moskvy jako posila obrany města a legionáři pobouření porušením dohodnutého *status quo* z večera 27. května 1918 se jich na rozkaz plukovníka Švece překvapivě a bez výstřelu zmocnili ještě před vykládkou.²⁷⁵

---

²⁶⁸ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 279-280.

²⁶⁹ Tamtéž, str. 186-187.

²⁷⁰ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 152.

²⁷¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 322-324.

²⁷² KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 153.

²⁷³ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 336.

²⁷⁴ *Československý denník*. Čeljabinsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1., č. 94, str. 1.

²⁷⁵ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 153 a FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 336-337.

Penzenský sovět reagoval okamžitou mobilizací továrních dělníků a rozesláním telegramů o pomoc po okolních posádkách Rudé armády²⁷⁶ ve znění: „Újezdním sovětům a všem farním sovětům. Sovět je ve smrtelném nebezpečí. Jde o naše úřady, nejen v Penze. Ale i v Saratově, v Samaře, v celém Rusku. Naléhavě žádám. Neprodleně vytvořte oddíly. Všechny síly vyšlete do Penzy okamžitě, jinak zemřeme. Vojáky pošlete i beze zbraní, dostanou je zde. Nemusel by být čas. Předseda sovětu Kurajev.“²⁷⁷ Českoslovenští legionáři ovládali východní část města za řekou Penzou a odpoledne 28. května 1918 pronikly i za řeku Penzu²⁷⁸ za účelem získání lokomotiv pro přísun posil na severní penzenské nádraží.²⁷⁹ Zde došlo také k prvnímu střetu.²⁸⁰

Čechoslováci měli k dispozici asi 3550 dobře vycvičených mužů a 40 kulometů.²⁸¹ Kurajev disponoval neupřesněným počtem mužů. Dva dny před vypuknutím boje měl penzenský sovět k dispozici pouze 800 mužů. Během 28. května 1918 přibýly do města další rudoarmějské jednotky z okolí a zvýšily počet mužů na asi 1700-1900 mužů. Hlavní bojovou sílu tvořili internacionalisté. Kurajev také na poslední chvíli narychlo zmobilizoval jednotky místních dělníků bez jakéhokoliv výcviku. Celkovou sílu tak navýšil asi na 2300²⁸² až 3000²⁸³ mužů. Penzenský sovět disponoval také 400 kusy kulometů a velkým množstvím děl a granátů.²⁸⁴ Pro nedostatečný výcvik posádky města však do bojů zasáhlo jen 5 polních děl z 1.

---

²⁷⁶ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 337.

²⁷⁷ Fotokopie telegramu v KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 151.

²⁷⁸ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 159.

²⁷⁹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 338-339.

²⁸⁰ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 230.

²⁸¹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 40.

²⁸² KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 156.

²⁸³ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 340.

²⁸⁴ Tamtéž, str. 340-341.

česko-slovenského revolučního pluku, z nichž 3 byly umístěny u Skolebovských kasáren na severním okraji města a 2 na hlavním náměstí pod vedením Čecha Josefa Pospíšila.²⁸⁵

Boje naplno vypukly v úterý 29. května 1918 ve 4.00 hodin, po příjezdu posil 4. pěšího pluku Armádního sboru.²⁸⁶ V okamžiku, kdy legionářská penzenská skupina zahájila útok, odeslal Kurajev do Moskvy poslední telegram: „*Situace vážná. Sovět pravděpodobně padne. Pošlete ihned posily.*“²⁸⁷ Legionářské jednotky se rozmístily kolem města z jihu, východu i severu. Jednotky rozmístěné na jihu se začaly pohybovat po západním okraji města a střetly se zde u vojenského hřbitova s obránci, kteří ustoupili po krátkém boji ven z města. Zároveň postupovaly po západním okraji města i jednotky rozmístěné na severu. U Skolebovských kasáren se legionáři střetli s částí 1. česko-slovenského revolučního pluku. V průběhu boje umlčeli zde umístěná 3 děla, pobili asi 30 česko-slovenských rudoarmějců a několik jich zajali. Ostatním rudoarmějcům se podařilo ustoupit. Jednotky armádního sboru postupovaly dál po západním okraji města až k prachárně, kde donutily obránce k ústupu a uzavřely tak obklíčení města.²⁸⁸ Poté následovalo pronikání do centra města ze všech stran, kde se rozhořel urputný pouliční boj, v němž, dle očitého svědka, „*zápoleno o jednotlivé domy, zahrady a ulice. Nepřátelské kulometry, umístěné výhodně v oknech a vikýřích domů a na věžích kostelů, nutily k největší obezřetnosti a dovozovaly jen pomalý postup, zpravidla jen jednotlivcům dům od domu. ... Čím blíže do středu města, tím zuřivější byl boj, tím úpornější byl odpor obránců.*“²⁸⁹ Moskevská ulice směřující od severu k hlavnímu náměstí byla bráněna 2. rotou 1. česko-slovenského revolučního pluku. V 11.00 hodin vzdorovalo již jen náměstí a budova sovětu. Odpor obránců nakonec zlomily nasazené obrněné automobily²⁹⁰ a ve 12.00 hodin bylo město zcela v moci jednotek Armádního sboru.²⁹¹

---

²⁸⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 156-157.

²⁸⁶ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 232.

²⁸⁷ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 155.

²⁸⁸ Tamtéž, str. 159.

²⁸⁹ PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 167.

²⁹⁰ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 160-161.

²⁹¹ *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 245.

Českoslovenští rudoarmějci se projeví jako nejstatečnější obránci města.²⁹² Celkem padlo 300 obránců, v tom čísle 128 Čechoslováků.²⁹³ Zajato bylo asi 2000 rudoarmějců a 57 Čechů a Slováků, ne všichni však sloužili v Rudé armádě.²⁹⁴ Soudům svých bývalých jednotek bylo předáno 15²⁹⁵ až 40²⁹⁶ příslušníků 1. česko-slovenského revolučního pluku. O osudu příslušníků 1. česko-slovenského revolučního pluku hovoří několik zpráv. Písemná zpráva Odbočky ČSNR konstatovala, že „po vzetí Penzy naši zpusťořili místnost štábu řs. Rudé armády v Penze a redakci jejího orgánu řeskoslovenská Rudá armáda.“²⁹⁷ Plukovní kniha 4. střeleckého pluku pak konstatuje, že „plné a zasloužené odplaty dostalo se i řeským komunistům, kteří před bojem prohlašovali, že živé je nedostaneme“.²⁹⁸ Dle „Průkopníka svobody“ byla „vykradená kasárna řeské rudé armády i redakce řeského komunistického listu v Penze. Nařim soudruhům ukraden poslední majetek“.²⁹⁹

Velení legionářské penzenské skupiny bylo řokováno velkým procentem cizích státních příslušníků v řadách Rudé armády³⁰⁰ a po obsazení Penzy vypracoval legionářský Prozatímní výkonný výbor 29. května 1918 pravidla zacházení se zajatci, která měla být zachována všemi řeskoslovenskými jednotkami a byla telegrafována ostatním legionářským jednotkám.³⁰¹

---

²⁹² FIC, Victor Miroslav. *řeskoslovenské legie v Rusku a boj za vznik řeskoslovenska 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 341.

²⁹³ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 20.

²⁹⁴ Vojenský úřřední archiv v Praze, řS rudoarmějci, k. 4, ř.j. 2, str. 1-16.

²⁹⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 213. V jiné své práci (*Penza, slavná bojová tradice řs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 164) uvádí 200 zajatců před popravami. Toto číslo se zdá nereálné.

²⁹⁶ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 155.

²⁹⁷ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice řs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 162.

²⁹⁸ PLESKÝ, Methoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 169.

²⁹⁹ *řechoslováci ve válce a v revoluci: Sběrka oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi řechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 206.

³⁰⁰ FIC, Victor Miroslav. *řeskoslovenské legie v Rusku a boj za vznik řeskoslovenska 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 342.

³⁰¹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice řs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 162.

„I. Ruští zajatci: zajatce ruské před odjezdem posledního našeho vlaku propustit se závazkem, že proti nám již nebudou postupovati.

II. Němci a Maďaři:

- a) ty, kteří proti nám vystoupili se zbraní v ruce, v boji zastřelit.*
- b) ty, kteří proti nám nevystupovali, propustit až na několik, jichž budiž užito k informačním a agitačním účelům mezi válečnými zajatci.*

III. Češi:

- a) kteří nebyli v české armádě:*
  - 1. vzdavší se v boji propouštět jako ruské zajatce a projeví-li ochotu, nebrániti jim vstupu do vojska.*
  - 2. s těmi, kteří se zúčastnili bojů, naložiti jako s Němci a Maďary. (Bod 2a)*
- b) kteří v armádě české byli:*
  - 1. vzdavší se bez boje s tou polehčující okolností předat ešalonnímu soudu, pole možnosti tomu, pod který spadá jeho bývalá část.*
  - 2. vzaté bojem předat jako bratrovrahy ešalonnímu soudu.*
- c) kteří byli politickými činiteli v našem vojsku a našich organizacích:*
  - 1. vzdavší se bez boje předat ústřednímu výkonnému výboru.*
  - 2. vzaté se zbraní v ruce předat ešalonnímu soudu. “³⁰²*

Rozkaz byl proveden bez prodlení jednak na dvoře guberniálního sovětu,³⁰³ jednak v lese za městem.³⁰⁴ Dle propagandistické brožury Čechoslováci ve válce a v revoluci se nejvíce „jejich podlá zášť soustředovala na české Rudé armádě a českých komunistech“.³⁰⁵ Počet takto popravených není znám.³⁰⁶ Znalost těchto pravidel³⁰⁷ vedla pravděpodobně k tak nekompromisnímu odporu internacionalistů v bitvě u Lipjag.

---

³⁰² KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 273-274.

³⁰³ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 164

³⁰⁴ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbíрка oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 218.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 217.

³⁰⁶ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 343.

³⁰⁷ *Československý denník*. Čeljabinsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 120, str. 4.

Ešalony Armádního sboru po dobytí Penzy směřovaly k bolševiky ovládané Samaře. Česko-slovenští komunisté se pokoušeli konflikt urovnat smírnou cestou a Saratovská organizace vyslala 31. května 1918 k ešalonům delegáty³⁰⁸ a o smírné řešení se pokoušeli také česko-slovenští komunisté v Samaře rozšířením Haškova letáku „Provolání ke všem Čechoslovákům“ v okolí tratí.³⁰⁹ Velitel penzenské skupiny Čeček odmítl 4. června 1918 jednat s českými komunisty, kteří jsou „zaprodaní za německé peníze Leninu a Trockému a tito císaři Vilémovi. A my (čs. rudoarmějci- pozn. autora), kdybychom si dovolili k nim přijít, tedy by nás vlastnoručně oběsili“.³¹⁰

3.2 Boje samarské jednotky

Samarský sovět se rozhodl postavit Armádnímu sboru na železniční trati u vesnice Lipjagy, 15 kilometrů jižně od Samary. Obrané postavení se opíralo na pravém křídle o řeku Tatjanku, vesnici Lipjagy a železniční násep. Ve středu formace dominovalo lehce zalesněné lipjažské návrší kontrolující celé okolí a silně opevněný hospodářský dvůr. Levé křídlo se stáčelo na sever a opíralo se opět o železniční násep. Hlavním nedostatkem tohoto uspořádání bylo slabé krytí levého křídla s ústupovou železniční tratí a omezená možnost ústupu bažinatým terénem.³¹¹

Rudá armáda nasadila 3000 mužů s nedostatečným výcvikem a takřka bez bojových zkušeností s podporou 13 děl a 180 kulometů.³¹² Samarská česko-slovenská rudá jednotka se na boji podílela asi 120 muži³¹³ a příslušníci Armádního sboru si této skutečnosti byli vědomi³¹⁴, neboť během bojů bylo „v řadách nepřítel slyšeti ruské, maďarské, německé i české povely“.³¹⁵ Boje se účastnila i internacionalistické části z Omsku a Ufy- není však

---

³⁰⁸ Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 83.

³⁰⁹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 216.

³¹⁰ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbíрка oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 212.

³¹¹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 217-218.

³¹² KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 290.

³¹³ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 330.

³¹⁴ PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 184. Také *Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920*. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926, str. 499.

³¹⁵ HLINSKÝ, Jaroslav. *Ruskem a Sibiří: Vzpomínky prostého vojáka*. Praha: Památník odboje, 1922, str. 53.

známo zda šlo i o česko-slovenské oddíly. Internacionalisté zaujali obrané pozice ve středu formace v okolí opevněného statku.³¹⁶ K Lipjagám se blížila penzenská skupina poručíka Čečka. Čelní skupina disponovala obrněným vlakem „Orlí“, 600 muži, 3 děly a 19 kulometry. Obchvatná skupina disponovala 870 mužů s 14 kulometry, 2 děly a jedním obrněným vozem.³¹⁷ Boj vypukl v 6.30 hodin 4. června 1918, když obchvatná skupina narazila na jízdní jednotku Rudé armády ve vsi Voskresenská.³¹⁸ Legionáři zatlačili pravé křídlo Rudé armády až ke vsi Ruské Lipjagy a následně se zmocnili i samotné vesnice. Na levém křídle se zmocnili železničního náspu a odřízli tak jednotkám Rudé armády ústupovou cestu po železnici do Samary. Okolo 9.00 hodin byly rudé jednotky nuceny stáhnout se do středu formace a byly ze tří stran obklíčeny. Hlavním obraným bodem se v tu chvíli stal opevněný statek s internacionalistickou osádkou. Legie na něj zaměřily v 11.00 hodin palbu dělostřelectva a posléze vnikla pěchota do linie obrany. Plukovní kniha dělostřeleckého pluku popisuje tento okamžik tak, že v „opevněném velkostatku drží se internacionalisté a námořníci, i když byly okolní zákopy vzaty... Je to zbytečná odvaha, práh statku nikdo živý nepřekročil.“³¹⁹ Odhodlání internacionalistů, v tom čísle až 120 příslušníků česko-slovenské rudé jednotky ze Samary, lze přisoudit i jejich obeznámení s osudem zajatců v Penze. I oni byli v rámci rozkazu popravováni ihned na místě a „z námořníků a internacionalistů nebyl ušetřen nikdo“.³²⁰ Většina vojáků Rudé armády se dala na útěk. Boj skončil v 13.00 hodin. Ztráty Dělnicko-rolnické rudé armády byly obrovské. Padlo 1500 mužů, 1800 bylo zajato a jen 50 raněno.³²¹ Zpět do Samary se vrátila jen malá část.³²² V bitvě u Lipjag padlo 33

---

³¹⁶ KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 218.

³¹⁷ KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 284-285. Také PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 185-186.

³¹⁸ PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 188.

³¹⁹ KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 290.

³²⁰ PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 195.

³²¹ KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 292

³²² KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 219.

legionářů včetně oblíbeného velitele 4. střeleckého pluku poručíka Gayera. Dalších asi 100 jich bylo zraněno, včetně 4 důstojníků.³²³

Samaru dobyl Armádní sbor 8. června 1918. V tu dobu se ve městě nalézalo ještě několik desítek česko-slovenských rudoarmějců v čele s Jaroslavem Haškem. Ten zničil v kanceláři hotelu San Remo nejdůležitější spisy a proklouzl v přestrojení ven z města. Z českých a slovenských komunistů byl zajat jen jeden delegát, navrátil se z moskevského sjezdu. Ostatní česko-slovenští rudoarmějci, udržující pořádek na nádraží se evakovali po železnici na Orenburg.³²⁴ Zaměření Armádního sboru na trasu Samara-Ufa umožnilo jednotkám Rudé armády přeskupit se u Buzuluku. Většinu sil tvořily internacionální oddíly a boje se účastnili i zbytky samarské česko-slovenské rudé jednotky. Internacionalisté opřeli své pozice o břeh řeky Donašky a tři zákopová pásma.³²⁵

Bitva začala 24. června 1918 a prvního dne nedosáhly legie žádných výsledků. Druhý den obránci vyřadili z boje legionářský obrněný vlak, dělostřelecké baterie a odrazili pokus o obchvat. Až 26. června 1918 pronikly obchvatem legionářské a kozácké jednotky do města a rozvrátili obrané pozice Rudé armády.³²⁶ Samarská česko-slovenská jednotka Rudé armády přestala definitivně existovat.³²⁷

---

³²³ KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 292-293.

³²⁴ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 221-222.

³²⁵ PLESKÝ, Metoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927, str. 224 a KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 312-313.

³²⁶ KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937, str. 311-314.

³²⁷ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 223-224.

4. Druhé období formování

Likvidace česko-slovenských rudých jednotek v květnu a červnu 1918 neznamenal jejich úplný konec. Delegace česko-slovenských komunistů se na své poradě v Ufě 11. června roku 1918 rozhodla, že je třeba v týlu a v pásmu poblíž fronty všestrannou osobní agitací i tiskem vysvětlovat vojákům jejich „nesprávné jednání a zanést v nich nedůvěru k jejich vůdcům“.³²⁸ Dne 1. září 1918 byla ke štábu východního frontu v Arzamasu odvelena první pojezdna česko-slovenská tiskárna. Při štábu III. armády byla podobná tiskárna vybudována 20. října 1918. Tiskárny vydávaly agitační výtisky Československého zpravodaje, letáky a výzvy shazované za linií fronty z letadel. Arzamská tiskárna vytiskla do konce roku 1918 deset čísel Československého zpravodaje v souhrnném počtu 58 000 výtisků a permská tiskárna šest čísel v počtu 135 000 výtisků.³²⁹ Z Moskvy byly dodávány výtisky Průkopníka svobody. Dle referátu politického oddělení III. armády neměla agitace mezi příslušníky Armádního sboru v období květen-srpen 1918 viditelných výsledků. Koncem srpna se objevují zprávy o prvních přeběhlících a vření ve sboru.³³⁰ Voják 7. pluku V. Mašek přeběhl dobrovolně do řad Rudé armády a označil za důvod nízkého počtu agitací ovlivněných vojáků sboru strach neboť „velitelé jim říkají, že zajatci jsou stříleni“. Iniciativou československých komunistů byl začátkem září vydány zvláštní rozkazy Revoluční vojenské rady východní fronty, které co nejpřísněji zakazovaly samosoud, a za svévolně účtování se zajatci hrozily nejpřísnější tresty.³³¹

4.1 Jednotky

Ústřední výkonný výbor česko-slovenské komunistické skupiny vydal 11. června 1918 výzvu ke všem československým pracujícím v Rusku, aby vstupovali do československých jednotek Rudé armády.³³² Kolem dvacátého června navrhla vojenská sekce česko-

---

³²⁸ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 127.

³²⁹ *Восьмой съезд РКП(б), март 1919 года: Протоколы*. Moskva: Государственное издательство политической литературы, 1959, str. 503.

³³⁰ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 151-152.

³³¹ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbírnka oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku*. Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 261.

³³² KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 140.

slovenského oddělení Rady lidových komisařů vytvořit nejprve divizi a později i „zvláštní československou Rudou armádu se všemi druhy zbraní“.³³³ Dne 10. srpna 1918 přijal ústřední výkonný výbor česko-slovenské skupiny usnesení, že každý člen strany je „povinen se zbraní v ruce bránit sovětskou moc před všemi jejími nepřáteli“ a musí se „učit vojenství a na první výzvu nastoupit do řad Rudé armády“.³³⁴

Dne 7. května vydalo kolegium lidového komisariátu pro národnostní otázky souhlas s budováním „národních oddílů Sovětské armády jedině na území příslušné národnosti“. Oddíly z uprchlíků či emigrantů se povolovali jen výjimečně, tehdy „zaručí-li se zainteresovaný národní komisariát (a národní Sovětská socialistická strana) za jejich politickou spolehlivost a za to, že tyto oddíly nepřejdou do rukou nacionalistů a buržoazie“.³³⁵ Proti vytváření národních jednotek se vyslovila 12. července 1918 i Ústřední federace zahraničních skupin.³³⁶ Zaměřila se naopak na budování internacionálních vojenských jednotek do síly praporu a až později vytvářet větší jednotky a svazky. Zároveň měly být větší jednotky rozformovány.³³⁷ Za nejefektivnější vnitřní uspořádání jednotek bylo považováno vytváření menších celků (do síly roty) z vojáků, kteří by se vzájemně dohovořili.³³⁸ Představitelé ústředního výkonného výboru česko-slovenské komunistické skupiny RKS(b) ve své cestovní zprávě z uralského frontu 3. července psali: „Přesvědčili jsme se o tom, že pro proletářskou revoluci jsou mezinárodní oddíly velice užitečné, a v žádném případě nedoporučujeme vytváření nových národních oddílů...“.³³⁹

Českoslovenští rudoarmějci, kteří utekli při bojích z Penzy, se do města vrátili za dva dny.³⁴⁰ Od 7. června 1918 se v Penze opět formoval 1. penzenský česko-slovenský revoluční

---

³³³ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 141

³³⁴ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 107.

³³⁵ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 141.

³³⁶ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 98.

³³⁷ Tamtéž, str. 150.

³³⁸ Tamtéž, str. 164-165.

³³⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 141-142.

³⁴⁰ JANDA, Miloš, Zdeněk ŠTASTNÝ a Marie ČUTKOVÁ. *Nezapomenutelná setkání: sborník vzpomínek rudoarmějců Středočeského kraje*. Praha: SKNV, 1966, str. 55.

pluk³⁴¹ a dle zprávy z 9. června měl ve svých řadách 84 dobrovolníků.³⁴² O den později, 10. června 1918, byl přejmenován na 2. sovětský pluk³⁴³ a 11. června měl již 224 mužů. Koncem června byla část pluku pod vedením Jaroslava Štrombacha odeslána na uralskou frontu. V Penze tak zůstala pouze smíšený strážní oddíl a agitační komise v počtu 86 lidí. Během srpna posílil na 165 mužů³⁴⁴ a do 20. září 1918 zvětšil svoji sílu na 213 mužů³⁴⁵ a působil v oblasti Saratov-Uralsk v rámci 2. nikolajevské divize IV. rudé armády.³⁴⁶

Dne 13. června podala československá vojenská sekce při národním komisariátu obrany žádost o zřízení českého pluku v Moskvě.³⁴⁷ V září 1918 měla moskevská 1. československá komunistická rota, ubytována ve Spašských kasárnách, ve svém stavu 15 rudoarmějců, z nichž 6 bylo zatčeno pro krádeže. Při zatčení u nich bylo nalezeno přes 100 000 rublů a množství zlatých a stříbrných předmětů. Rota byla 22. září posílána o 65 dobrovolníků z Vjatki a 23. září o 29 mužů ze Saratova.³⁴⁸ V srpnu 1918 působil v okolí Caricynu internacionalistický pluk o síle 700 mužů, jehož 1. rota byla čistě česká a množství Čechů sloužilo i u dělostřelecké baterie.³⁴⁹ Podle zprávy štábu IX. armády bojovala 5. listopadu 1918 česká baterie v oblasti Aleksandrovky proti donské armádě Krasnova.³⁵⁰

---

³⁴¹ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 325.

³⁴² Tamtéž, str. 326.

³⁴³ Tamtéž, str. 325.

³⁴⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku.* Praha: Horizont, 1973, str. 142-143.

³⁴⁵ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 325.

³⁴⁶ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных.* In: Родина, 2011, č. 2, str. 55.

³⁴⁷ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 88. Také KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců.* Praha: Naše vojsko, 1956, str. 170.

³⁴⁸ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных.* In: Родина, 2011, č. 2, str. 55.

³⁴⁹ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 423-424.

³⁵⁰ Tamtéž, str. 424.

Zpráva ústředního výkonného výboru československé skupiny RKS(b) za srpen 1918 hovoří také o zformování uralského oddílu o 400 mužích.³⁵¹

Na V. všeruském sjezdu sovětů konaném ve dnech 4.-10. července 1918 v Moskvě bylo rozhodnuto zavést všeobecnou vojenskou povinnost pro pracující.³⁵² Tímto rozhodnutím se Češi a Slováci pracující v Rusku rozmělnili do různých jednotek Rudé armády a až na období v roce 1919 neexistovala žádná větší sledovatelná jednotka Čechů a Slováků v Dělnicko-rolnické rudé armádě. Počátkem srpna vyhlásila komunistická strana mobilizaci všech československých komunistů v Rusku. Kromě tělesně neschopných byli všichni členové strany povinni vstoupit do Rudé armády. Vstup do strany byl od té doby vázán na službu v Rudé armádě.³⁵³

Po vzniku Československé republiky byla zrušena Československá komunistická strana na Rusi a politické a organizační záležitosti začal řídit Ústřední výbor československých skupin Ruska a Ukrajiny při ruské komunistické straně (bolševiků).³⁵⁴ Rozpad Rakousko-Uherska byl také impulsem k vytvoření německého a rakousko-uherského sovětu zahraničních dělníků a rolníků za účelem repatriace válečných zajatců. Konference komunistů Rakousko-Uherska konaná 10. listopadu 1918 přijala usnesení zahájit likvidaci místních buněk a odchod jejich členů z Ruska. K této iniciativě se přidali česko-slovenští komunisté, kteří v listu „Průkopník svobody“ publikovali 17. listopadu 1918 výzvu Ústředního výkonného výboru československé skupiny, v jejímž závěru se praví, že je povinností všech válečných zajatců, aby „*okamžitě vykročili v semknutých řadách k hranicím*“.³⁵⁵ Navíc šlo o období, kdy mužům, kteří v dubnu a květnu vstupovali do jednotek Rudé armády, vypršela jejich šesti měsíční povinná služba.³⁵⁶ Ústřední výkonný výbor československé skupiny RKS(b) v prosinci 1918 uvedl, že z 35 podřízených buněk se

---

³⁵¹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 142.

³⁵² KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 225.

³⁵³ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 22.

³⁵⁴ Tamtéž, str. 27.

³⁵⁵ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 163.

³⁵⁶ PICHLÍK, Karel, VÁVRA, Vlastimil, KRÍŽEK, Jaroslav. *Červenobílá a rudá*. Praha: Naše vojsko, 1967, str. 290.

hlásí pouze 25, z čehož 11 buněk hlásilo částečnou nebo úplnou likvidaci.³⁵⁷ Stejně tak pamětníci konstatovali, že v říjnu „*soudruzi odešli z pluku a vrátili se domů*“.³⁵⁸

V roce 1919 bojovali Češi a Slováci v mnoha rozličných internacionálních oddílech, ovšem jen v minimálním množství. V celé Kikvidzeově divizi v té době sloužilo jen 20 Čechů.³⁵⁹ V Turkestánu sloužilo v tuto dobu v internacionálních jednotkách 116 mužů.³⁶⁰

4.2 Invaze na západ

Již na moskevském sjezdu ve dnech 25.-26. května 1918 byl za cíl určeno zřízení Česko-slovenské socialistické republiky a v rezoluci „Československému proletariátu ve vlasti“ padlo ujištění, že „*spolu s proletariátem všech národů Ruska, budou první, kteří ...přijdou na pomoc.*“³⁶¹

Ústřední výbor československých skupin Ruska a Ukrajiny při Ruské komunistické straně (bolševiků) vyhlásil mobilizaci a v dubnu a květnu 1919 organizoval na Ukrajině 1. internacionální brigádu. Velitelem 1. internacionální brigády se stal Čech Slavojar Častek³⁶², politickým komisařem František Kaplan, velitelem kulometného oddílu 3. pluku Josef Sýkora a velitelem 3. pluku Josef Netík.³⁶³ Brigáda byla cvičena v Nižním Novgorodě.³⁶⁴ Po útoku polské armády byla za ústupových bojů přesunuta do oblasti Kyjeva. U Gomelu a Černigova utrpěla těžké ztráty a byla reorganizována v Kazani.³⁶⁵

---

³⁵⁷ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 164-165.

³⁵⁸ JANDA, Miloš, Zdeněk ŠTASTNÝ a Marie ČUTKOVÁ. *Nezapomenutelná setkání: sborník vzpomínek rudoarmějců Středočeského kraje*. Praha: SKNV, 1966, str. 51.

³⁵⁹ ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женицин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 55.

³⁶⁰ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 303.

³⁶¹ KRÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 72.

³⁶² Častek, Slavojar (1894-1920) - český internacionalista. V dubnu 1918 vstoupil do RKS(b). Od března 1918 velitel internacionálního oddílu v Penze a od září 1918 velitel internacionálního pluku. V lednu 1919 byl pověřen vybudováním internacionálních jednotek Dělnicko-rolnické rudé armády.

³⁶³ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 28.

³⁶⁴ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 176-177.

³⁶⁵ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 28

Výzva ústředního výboru československých komunistických skupin RKS(b) k účasti československých pracujících v Rusku k boji Rudé armády proti „mezinárodnímu imperialismu“ z 15. května 1919 uvádí: „*přechod celých vojenských částí české armády na stranu mezinárodní Rudé Armády je nejlepším důkazem nezlomné vůle československých pracujících vysvobodit se z pod jha svojí reakcionářské buržoasie... Dnes je úkolem každého československého pracujícího: (pozn.- Vstoupit) do jednoho do řad mezinárodní Rudé armády... Sláva Sovětským Čechám!*“³⁶⁶ Ústřední výbor Československých komunistů Ruska a Ukrajiny 17. června 1919 informoval maďarskou socialistickou stranu o tom, že „*mobilizování českoslovenští komunisté v Rusku a na Ukrajině napřahují veškeré svoje síly pro pomoc maďarským bratrům a pro konečné vítězství světové proletářské revoluce*“.³⁶⁷

Dne 20. června byla internacionální brigáda převedena z pravomoci Ukrajinské SSR pod národního komisaře obrany RSFSR Trockého³⁶⁸ a tento 22. června 1919 vydal rozkaz k zformování 1. internacionální brigády s třemi pluky a Internacionálního záložního praporu. Velitelem brigády byl jmenován opět Slavojar Častek, který měl brigádu a prapor zformovat z již existujících internacionálních jednotek na území Ukrajiny do 1. července 1919.³⁶⁹ V zásobovacím oddíle o 272 lidech působilo ovšem pouze 13 Čechů³⁷⁰ a v 1. internacionálním komunistickém pluku o 463 mužích pouze 32 Čechů a Slováků.³⁷¹ Po neúspěchu operací na západní frontě se v září 1919 vrátila Ústřední federace zajateckých skupin zpět do Moskvy.³⁷²

4.3 Odchod rudých Čechů a Slováků do vlasti

Češi a Slováci odcházeli z Ruska již na podzim roku 1918. Většina neorganizovaně. Jediné dvě organizované skupiny česko-slovenských komunistů o 27 lidech vyslala Ústřední federace zahraničních skupin v listopadu.³⁷³ Československé komunistické organizace

---

³⁶⁶ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 181-182.

³⁶⁷ Tamtéž, str. 183-184.

³⁶⁸ Tamtéž, str. 465.

³⁶⁹ Tamtéž, str. 467-468.

³⁷⁰ Tamtéž, str. 470-472.

³⁷¹ ТАТАРОВ, Борис. *Чешско-Словацкие военные части Красной армии в период Гражданской войны в России.* Praha, 2010, str. 13.

³⁷² KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku.* Praha: Horizont, 1973, str. 198.

³⁷³ Tamtéž, str. 164.

v Rusku byly na podzim 1918 v rozvratu a na konci roku 1919 zde bylo v 10 organizacích pouze 237 československých komunistů. Práce československé skupiny se v tu dobu obrátila na východní frontu, znovu byla zřízena polní tiskárna, byli vycvičeni instruktoři pro potřebu Rudé armády a byla vyslána malá skupina pracovníků pro infiltraci do sboru.³⁷⁴ Na podzim roku 1919 byli čeští a slovenští komunisté soustředěni v Moskvě, kde prošli stranickým agitačním školením a posléze byli odesíláni do Československa.³⁷⁵ Za rok 1919 absolvovalo tyto kurzy 132 mužů, v září roku 1920 32 mužů, v říjnu 1920 92 mužů a v listopadu 85 mužů.³⁷⁶ Z dopisu petrohradské expozitury Odbočky ze 17. února 1919 se dozvídáme, že „českoslovenští komunisti, odjíždějící do vlasti, dostávají od ruské bolševistické vlády podporu na agitaci a propagandu jich ideí u nás doma, a podpory ty jsou vyměřovány jednotlivcům ve výši od 5 do dvaceti tisíc rublů.“³⁷⁷

Počet česko-slovenských komunistů v Rusku v roce 1920 byl již nepatrný a stejně tak zůstalo v jednotkách Rudé armády málo česko-slovenských rudoarmějců.³⁷⁸ Dne 7. listopadu 1920 bylo nařízeno propustit všechny rudoarmějce české a slovenské národnosti.³⁷⁹ Přesto někteří působili v jednotkách Dělnicko-rolnické armády ještě v letech 1921 a 1922³⁸⁰ a někteří si zvolil Sovětské Rusko za svojí novou domovinu.

---

³⁷⁴ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 199-200.

³⁷⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 301.

³⁷⁶ ТАТАРОВ, Борис. *Чешско-Словацкие военные части Красной армии в период Гражданской войны в России*. Praha, 2010, str. 12.

³⁷⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, EXP PET 1919, k. 1, č.j. 18.

³⁷⁸ VESELÝ, Jindřich. *Češi a Slováci v revolučním Rusku*. Praha: SNPL, 1954, str. 178-179.

³⁷⁹ HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964, str. 29.

³⁸⁰ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 1, Posudek východoslovenských a západoslovenských rudoarmějců provedený v letech 1965.

5. Kdo byli českoslovenští rudoarmějci?

Do dnes nepanuje jasná shoda kolik Čechů a Slováků sloužilo během ruské občanské války v Rudých gardách a Dělnicko-rolnické rudé armádě. Veselý „*střídmě odhadováno*“ stanovil počet česko-slovenských rudoarmějců na 10000-12000.³⁸¹ Vávra tato čísla považoval za podhodnocená.³⁸² Jaroslav Křížek odhadl počet Čechů a Slováků v Rudé armádě na 10000.³⁸³ Pplk. PhDr. Zdeněk Bezouška a Zorka Potůčková z oddělení pro práci s pamětníky při VHÚ uvedl v roce 1977 počet česko-slovenských rudoarmějců na 11 000.³⁸⁴ A Petronius Cironis dokonce 20000.³⁸⁵ Miroslav Fic odhadl ve své práci celkový počet rudoarmějců v první polovině roku 1918 na asi 3000 mužů.³⁸⁶ Boris Tatarov ve svém rukopise odhaduje celkovou sílu československých rudoarmějců ve stejném období pouze na 500 až 800 mužů.³⁸⁷

Vzhledem k obrovskému rozdílu v uváděných počtech je nutné zjistit přibližné počty z dostupných archivních materiálů. Na zakládajícím sjezdu Česko-slovenské komunistické strany konaném ve dnech 25-28. května 1918 bylo přítomno „22 delegátů za 1850 dobrovolců československé rudé armády“.³⁸⁸ Zpráva Ústředního výkonného výboru česko-slovenské komunistické skupiny z 19. června 1918 říká, že „česko-slovenská Rudá armáda čítá 2960 dobrovolníků“.³⁸⁹ Zpráva Ústředního výboru česko-slovenské komunistické strany

---

³⁸¹ VESELÝ, Jindřich. *Češi a Slováci v revolučním Rusku*. Praha: SNPL, 1954, str. 95.

³⁸² VÁVRA, Vlastimil. *S hvězdou na čepici: Vzpomínky československých rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1977, str. 17-18.

³⁸³ KRÍŽEK, Jaroslav. *Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920*. Praha: Orbis, 1955, str. 3

³⁸⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS Rudoarmějci, k. 1, Účast Čechů a Slováků v boji za vítězství sovětské moci a proti kontrarevoluci a zahraniční intervenci ve vzpomínkách pamětníků, str. 1.

³⁸⁵ CIRONIS, Petros. *Strážci revoluce: o dobrovolnících Rudé armády z Rokycanska v letech 1917-1924*. Rokycany: ONV, 1980, str. 5.

³⁸⁶ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 128.

³⁸⁷ ТАТАРОВ, Борис. *Чешско-Словацкие военные части Красной армии в период Гражданской войны в России*. Praha, 2010, str. 12.

³⁸⁸ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 197.

³⁸⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973, str. 142. Také *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с*

z 18. prosince 1918 informuje, že „na frontě je nyní asi 4000 Čechoslováků, bojujících v řadách Rudé armády“.³⁹⁰ A konečně list Průkopník svobody z 9. března roku 1919 oznámil, že od června 1918 existuje 11 československých oddílů s 5000 bojovníky, z nichž 4100 bylo nasazeno na frontě.³⁹¹ Lze tak vysledovat jasnou vzestupnou tendenci během roku 1918 a následnou kulminaci na přelomu roku 1918-1919, kdy vypršel šestiměsíční úvazek mužům, kteří vstoupili do Dělnicko-rolnické armády na jaře a v létě 1918. Důležitým činitelem byl i konec první světové války a vznik Československé republiky. Zpráva Federace zahraničních skupin RKS(b) pro rok 1919 uvádí počet členů česko-slovenských přidružených organizací již jen na 438 osob, z toho 104 v Moskvě.³⁹² Všichni muži ovšem nemuseli a nezastávali bojové role, jak ukazuje rozložení sil 1. revolučního česko-slovenského pluku v Penze z 27. května 1918.³⁹³ Relativně velké oblibě se těšil vstup do hudebních těles Dělnicko-rolnické rudé armády. V roce 1918 sloužilo v saratovské kapele 12 hudebníků české či slovenské národnosti³⁹⁴ a obdobně byl za hlavní důvod pro vstup Čechů a Slováků do internacionalistické jednotky v Moskvě označena snaha provozovat hudbu.³⁹⁵

Způsob přijímání dobrovolníků do Dělnicko-rolnické rudé armády byl zpočátku pouze ústní a jediným požadavkem byl „proletářský původ“, tak jak to požadoval dekret o ustanovení Dělnicko-rolnické rudé armády z 26. ledna (8. února) 1918.³⁹⁶ Od konce dubna 1918 všichni, kdo chtěli vstoupit do Dělnicko-rolnické rudé armády, museli přijmout ruské státní občanství.³⁹⁷ Muži, kteří vstoupili do Dělnicko-rolnické armády v období února až dubna 1918, přijímali ruské státní občanství dodatečně v první polovině května 1918.³⁹⁸ Další

народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы. Moskva: Советская Россия, 1957, str.12.

³⁹⁰ *Восьмой съезд РКП(б), март 1919 года: Протоколы.* Moskva: Государственное издательство политической литературы, 1959, str. 503.

³⁹¹ VESELÝ, Jindřich. *Češi a Slováci v revolučním Rusku.* Praha: SNPL, 1954, str. 148.

³⁹² *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 225.

³⁹³ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 32/24/1/52/a, str. 2.

³⁹⁴ CIRONIS, Petros. *Strážci revoluce: o dobrovolnících Rudé armády z Rokycanska v letech 1917-1924.* Rokycany: ONV, 1980, str. 12-14.

³⁹⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, MV, k. 1, č.j. 4206.

³⁹⁶ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918.* II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 117.

³⁹⁷ KRÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku.* Praha: Naše vojsko, 1957, str. 199.

³⁹⁸ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, sig. 32/24/1/12/c.

nařízení Rady lidových komisařů z 22. dubna 1918 určovalo každému rudoarmějci podepsat slib, kterým se zavazoval k věrné službě „proletářskému Rusku“ v Dělnicko-rolnické rudé armádě po dobu nejméně 6 měsíců.³⁹⁹

Podmínky pro vstup do Česko-slovenské Dělnicko-rolnické rudé armády přijaté po moskevském sjezdu v §1 uváděly za „*cíl československých částí Dělnicko-rolnické rudé armády: 1. vytvořit organizovanou, disciplinovanou ozbrojenou sílu všech druhů vojsk z řad československého proletariátu, žijícího v tuto dobu v Ruské sovětské republice; 2. setřást imperialisticko-kapitalistické jho ze všech utlačovaných; 3. uskutečnit v celém světě svaté heslo socialismu a podpořit vítězství sociální revoluce*“. Podle §2 se mohl stát „*členem československých částí Ruské Dělnicko-rolnické rudé armády... každý muž, který bude uznán lékařem armády vhodným k vojenské službě a který potvrdí vlastnoručním podpisem svoji bezpodmínečnou věrnost nejvyšší sovětské vlasti a řádům československých částí Rudé armády*“. V §3 se pak příslušníci „*zavazují odsloužit v ní (Rudé armádě pozn. autora) ne méně než šest měsíců, jestli se uplynutí úvazku kryje s bojovými operacemi Armády, uvolňují se dobrovolníci po příchodu posil nebo po odvelení Armády na odpočinek*“. V posledním čtvrtém paragrafu „*dobrovolníci Armády přijímají: výplatu ne menší než 50 rublů za měsíc, dietu ne menší než 1 rubl 50 kopějek, čaj, cukr, chléb, mléko, tabák a příspěvek na ubytování a ošacení*“.⁴⁰⁰

Řád československých částí Dělnicko-rolnické rudé armády pravily, že „*každý voják je bojovník za vítězství sociální revoluce a za uskutečnění velkých ideálů socialismu a obranu lidských práv utlačovaných mas*“. Voják měl být „*morální, oddaným Armádě, pravdomluvným, odvážným a bezpodmínečně poslouchat určené velitele*.“ „*Má být vždy slušně oblečený, mít vojenské vzezření, pamatujice, že dle něj bude posuzována celá Armáda*.“ Měl podle řádu také být „*radostného vzhledu, chovat se důstojně, být strážlivý, zdvořilý k cizím lidem, neúčastnit se hádek a bitek a násilí jakéhokoliv druhu a v žádném případě pouličních nepokojů*“. Přísně zakázán byl také alkohol a jakýkoliv typ hazardních

---

³⁹⁹ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*. Praha: Naše vojsko, 1957, str. 199-200. Také FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 118

⁴⁰⁰ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы*. Moskva: Советская Россия, 1957, str. 73-74.

her. Samovolné odloučení a odmítnutí vyplnit rozkazy mělo být trestáno nejpřísněji. Porušení těchto pravidel a žaloby měl řešit soud vojenské části.⁴⁰¹

V řádu československých částí Dělnicko-rolnické rudé armády byl nastíněn i denní program vojáků. Ti se měli každý den před zahájením dopoledních úkolů podrobit kontrole doktora a před polednem vyslechnout zprávu hlavního instruktora. Stráže a úředníci se střídali jednou za den ve 13.00 hodin. Dopolední a odpolední zaměstnání zabíralo celkem 4 hodiny. Výuka měla probíhat mezi pondělím a sobotou postupně v pochodových formacích, polní službě, volných formací, taktickém výcviku, střelbě a v sobotu kulturně osvětová činnost.⁴⁰² Inspektor pěchoty samarské gubernie ve své zprávě z 31. května 1918 toto potvrzoval jako praxi.⁴⁰³ Dobu mimo službu mohli čeští a slovenští rudoarmějci trávit podle svého uvážení. Časopis Československá Rudá armáda popisoval: „*Volné chvíle prožívá každý, jak chce. Kdo má rád kino, má možnost navštívit třikrát týdně bezplatně jakýkoli film. Kdo má rád sport, hraje na prastarém dvoře kasáren fotbal. Kdo rád čte, může číst časopisy i knihy, kterých nám naše redakce zasílá značné množství. Ustanovujeme divadelní, pěvecký a hudební kroužek.*“⁴⁰⁴ V červenci 1919 byli muži 1. internacionální brigády povinni učit se ruské gramatice a v průběhu týdne dostávali lekce jazyků ostatních národností sloužících v brigádě, včetně českého.⁴⁰⁵

Konsolidované česko-slovenské jednotky Dělnicko-rolnické rudé armády se na jaře 1918 snažily využívat především výstroj a výzbroj carské armády⁴⁰⁶, docházelo však také k nošení stejnokrojů rakousko-uherské armády či dokonce civilního oděvu. Za této situace se staly jediným rozlišovacím znakem jednotek Dělnicko-rolnické rudé armády rudé stuhy či pásky a od 2. března 1918 rozkazem číslo 240 také rudé hvězdy s vyobrazením pluhu a kladiva, které ovšem nebyly na jaře 1918 všeobecně dostupné a jako povinná součást výstroje všech příslušníků Dělnicko-rolnické rudé armády byly zavedeny až 11. srpna 1918 příkazem

---

⁴⁰¹ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 74-75.

⁴⁰² Tamtéž, str. 76.

⁴⁰³ Tamtéž, str. 77.

⁴⁰⁴ *Československá Rudá armáda.* Penza: s. n., 1918, roč. 1, č. 1, str. 2.

⁴⁰⁵ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 471.

⁴⁰⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 44.

národního komisaře vojenství č. 680.⁴⁰⁷ V bojích na jaře 1918 se tak česko-slovenští rudoarmějci odlišovali od vystoupivšího Armádního sboru jen zcela minimálně.

5.1 Ětos materiálních důvodů k přeběhnutí

Častým tématem útoků ze strany Armádního sboru bylo v dubnu a květnu 1918 vyčítání vstupu do Rudé armády pouze pro materiální důvody.⁴⁰⁸ Na jaře 1918 bylo měsíční služné mužstva v Armádním sboru 5, respektive 12 rublů,⁴⁰⁹ zatímco v Dělnicko-rolnické rudé armádě to byla v dubnu základní částka 50-60 rublů měsíčně. Velitel čety v Rudé armádě dostával na jaře dokonce plat 100 rublů a velitel roty 385 rublů za měsíc.⁴¹⁰ Jaroslav Štrombach vytýkal 17. května 1918 svým mužům v Penze nedostatek odhodlání v budování socialistické armády a obracel se k nim s žádostí o askezi a omezení egoismu v oblasti výplat.⁴¹¹ Také zajatci českého a slovenského původu zajatí Armádním sborem v bojích s jednotkami Dělnicko-rolnické rudé armády prohlašovali, že do Rudé armády vstoupili pro peníze.⁴¹² Druhým nejčastěji uváděným důvodem byla snaha získat dokumenty na cestu z Ruska.⁴¹³ K podpoře sovětské revoluce se hlásilo jen naprosté minimum zajatců.⁴¹⁴ Tyto výslechy nelze uvažovat jako jednoznačné- ze vzorku československých příslušníků Dělnicko-rolnické rudé armády v Rusku z východního a západního Slovenska vstoupilo v období let 1921-1938 do Komunistické strany Československa, Komunistické strany Slovenska, či do jiných zahraničních obdob 45% osob. Lze tak předpokládat, že zajatci své důvody ke vstupu do Dělnicko-rolnické rudé armády, pod latentní hrozbou násilí,⁴¹⁵ pozměnili.

---

⁴⁰⁷ КИБОВСКИЙ, Александр Владимирович, СТЕПАНОВ, Алексей Борисович а ЦЫПЛЕНКОВ, Кирилл Владимирович. *Униформа российского военного воздушного флота: 1890–1935 гг.* Díl 1. Moskva: Русские Витязи, 2004, str. 120.

⁴⁰⁸ Vojenský ústřední archiv v Praze, OČSNR v Rusku, Pres, k. 7, č.j. 3725, str. 2 a *Československý denník*. Čeljabinsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 120, str. 4.

⁴⁰⁹ FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007, str. 118.

⁴¹⁰ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 80, č.j. 14143d, str. 1-2.

⁴¹¹ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 432/9, str. 3-4.

⁴¹² Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 80, č.j. 14143d, str. 1-2 a Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 2, záznamy č. 8, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 31, 41, 56.

⁴¹³ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 2, záznamy č. 25, 40, 52.

⁴¹⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 4, č.j. 2, záznamy č. 7, 32, 33.

⁴¹⁵ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějciů*. Praha: Naše vojsko, 1956, str. 167.

Oproti 45% ze vzorku bývalých příslušníků Rudé armády, kteří vstoupili po válce do nějaké komunistické strany, byla situace v samotném revolučním Rusku celkem odlišná. V tomto vzorku se k členství v RKS(b) hlásilo pouze 6,4% mužů.⁴¹⁶ Takto nízké číslo není nereálné a je potvrzováno i dobovými prameny, kdy například na začátku srpna 1919 byli v zásobovacím oddíle 1. internacionální pěší divize o síle 272 mužů (v tom 13 Čechů) pouze 4 komunisté a 4 sympatizanti hnutí.⁴¹⁷ I v roce 1921 byla stále většina příslušníků Dělnicko-rolnické rudé armády bez stranické příslušnosti.⁴¹⁸

5.2 Trest

Ve stati o důsledcích pádu Penzy bylo již zmíněno, že internacionalisté chycení se zbraní v ruce byli popravováni na místě. Alois Skoták, Josef Pospíšil a Ludvík Očenášek-bývalí příslušníci 1. dělostřelecké brigády Armádního sboru, zajatí v bitvě o Penzu na straně rudých, byli popraveni večer 5. června 1918 před Lipjagami,⁴¹⁹ protože odmítli prohlásit, že vstoupili do Rudé armády pro peníze.⁴²⁰ Komunistická dobová propaganda se zmiňuje ještě o dalším případě, zavraždění 3 zajatců na mostě u Batrak, ovšem bez věrohodných důkazů.⁴²¹ Ostatní zajatci byli polními soudy odsouzeni k trestům žaláře a ztráty politických práv.⁴²² Z rozsudku Josefa Steinera ze 4. října 1919: „*Těmito (polními) soudy byli tehdy mnozí váleční zajatci souzeni, kteří se zúčastnili aktivních bojů proti nám a nebyli potrestáni bojujícími bratry hned na bojišti.*“⁴²³ Čeští a slovenští rudoarmějci zadrženi Armádním sborem později byli bez soudu předáváni do omského pracovního tábora.⁴²⁴ V případě zajetí československých rudoarmějců ruskými jednotkami jim hrozily tresty závažnější. Například Alois

---

⁴¹⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, ČS rudoarmějci, k. 1, Posudek východoslovenských a západoslovenských rudoarmějců provedený v letech 1965.

⁴¹⁷ *Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы.* Moskva: Советская Россия, 1957, str. 472.

⁴¹⁸ Tamtéž, str. 314-315.

⁴¹⁹ KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku.* Praha: Horizont, 1973, str. 215.

⁴²⁰ KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců.* Praha: Naše vojsko, 1956, str. 167.

⁴²¹ *Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbíрка oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku.* Kyjev-Moskva: s. n., 1919, str. 219.

⁴²² Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 1988.

⁴²³ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. DIII 309/19.

⁴²⁴ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 4779. Také Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, voj. 1919, k. 80, č.j. 14143d.

Haas ze Znojma byl 22. března 1919 odsouzen ruským soudem za účast v Rudé armádě k 20 letům nucených prací. Proti takto vysokému trestu požadoval pomoc od legií. Protože nikdy nebyl v československém vojsku a pro přijetí ruské státní příslušnosti za něj legie neintervenovala.⁴²⁵

Posouzení vrchního žalobce z 19. října 1919 konstatovalo: „Z našeho stanoviska sovětská vojska, která bojovala proti našemu vojsku r. 1918, sluší považovati za regulární armádu a tudíž její příslušníky za *kombatanty* (pozn.- bojovníky) ve smyslu mezinárodního práva. Jejich jednání mohlo býti zločinným jen ve dvou případech:

- 1) že byli dříve, t.j. před vstupem do rudé armády, příslušníkem čsl. vojska řádně z jeho svazku nevystoupivšími, tudíž sběhové
- 2) že by bojujíce proti čsl. vojsku nezachovali pravidel o vedení války, jmenovitě nemajíce vojenského vzezření.

Za daných podmínek nedopustil by se trestního činu bojem proti našemu vojsku ani Čech.“⁴²⁶

---

⁴²⁵ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 2000.

⁴²⁶ Vojenský ústřední archiv v Praze, MV v Rusku- VS na Sibiři, prav, k. 97, č.j. 648.

Závěr

Česko-slovenská sociálně demokratická strana v Kyjevě se nestavěla od počátku na stranu bolševiků, ale přebírala své názory od menševické strany. Zároveň podporovala až do února 1918 Odbočku československé národní rady a i po veřejném vystoupení na straně bolševické vlády šlo o umírněnou stranu v rámci probolševických česko-slovenských stran. Obviňování strany z bolševismu byla taktika k omezení jejího vlivu, pro nežádoucí štěpení československého hnutí v Rusku. Jednalo se přesto o socialistickou stranu s nejširší základnou a s největším vlivem. Vlivem Německého tlaku v únoru a březnu 1918 byla nucena ustoupit do Moskvy. V Moskvě se spojila s bolševickou petrohradskou komunistickou československou stranou a na společném sjezdu založily Česko-slovenskou komunistickou stranu v Rusku. Pro omezení ze strany sovětských úřadů byla omezena činnost strany a tato byla nakonec po vzniku Československa likvidována. Další organizační činnost prováděla Česko-slovenská skupina při Ruské komunistické straně (bolševiků).

Českoslovenští rudoarmějci tvořili i přes svůj malý počet v období 23. února 1918 až 31. března 1918 důležitou součást jednotek bránících Ukrajinu před nástupem hajdamáků a Německých jednotek. Během bojů utrpěli závažné ztráty a jednotka se v závěru března 1918 rozpadla. Příslušníci této jednotky byli ke vstupu vedeni především zmatkem a příslibem pokračování boje vůči Němcům ve chvíli, kdy Armádní sbor na tento boj rezignoval. V dubnu a květnu byly vytvořeny čtyři větší převážně česko-slovenské rudoarmějské jednotky v městech Penza, Samara, Vladivostok a Omsk a spolu s drobnějšími uskupeními dokázaly do pole postavit 1850 mužů. Jejich výcvik byl diskutabilní především z důvodu nezkušených velitelů. Jednotky byly velmi dobře zajištěny co do výzbroje a volnočasových aktivit. Boj s jednotkami Armádního sboru na přelomu května a června 1918 byl pro tyto jednotky zničující. Celkové síly Čechů a Slováků v Rudé armádě nedosáhly za období let 1918-1920 ne méně než 1850 a ne více než 5000 mužů. Hnutí dosáhlo největšího rozmachu v období dubna až května 1918, kdy bylo silně podporováno sovětskou vládou a kdy existovala idea nacionální česko-slovenské Rudé armády. Poté co bylo od konceptu nacionální česko-slovenské Rudé armády upuštěno, roztříštil se vliv těchto jednotek. Pokus o nové zformování většího vojenského celku za účelem invaze do střední, případně západní, Evropy na začátku roku 1919 byl rozbit polským útokem vůči Sovětskému Rusku. Akce tak měla především podpůrný charakter k Rudé armádě Maďarské republiky Rad, kam někteří Češi a Slováci působící v jednotkách Rudé armády sovětského Ruska přešli.

Agitační působení na jaře 1918 vůči jednotkám Armádního sboru nemělo, i přes značnou podporu sovětských nejvyšších orgánů, větších úspěchů a většina členů československých částí Rudé armády se v této době rekrutovala z bývalých zajatců a v Rusku usazených Čechů a Slováků. Zkoumáním poválečných osudů příslušníků Rudé armády se nepotvrdila legionáři deklarovaná úplná zjištěnost členů hnutí, kdy alespoň 45% příslušníků pokračovalo v členství v komunistické straně po návratu do vlasti.

Této problematice je třeba věnovat studii většího rozsahu, která by měla možnost přístupu k archivním materiálům v ruských archivech.

Seznam použitých pramenů a literatury

1) Prameny

a) Nevydané

Vojenský ústřední archiv v Praze

- fond ČS rudoarmějci
- fond MV v Rusku
- fond OČSNR v Rusku

b) Vydané

HLINSKÝ, Jaroslav. *Ruskem a Sibiří: Vzpomínky prostého vojáka*. Praha: Památník odboje, 1922. 185 str.

IVIČIČ, Václav. *Tatraci. Dějiny 7. střeleckého Tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti*. Přerov: Památník Odboje, 1924. 243 str.

JANDA, Miloš, Zdeněk ŠŤASTNÝ a Marie ČUTKOVÁ. *Nezapomenutelná setkání: sborník vzpomínek rudoarmějců Středočeského kraje*. Praha: SKNV, 1966. 132 str.

KAVENA, Karel. *Dějiny dělostřeleckého pluku I Jana Žižky z Trocnova v ruské revoluci a ve vlasti*. Praha: Výbor oslav 20letého trvání dělostřeleckého pluku I, 1937. 738 str.

PLESKÝ, Methoděj. *Dějiny 4. střeleckého pluku Prokopa Velikého: 1917-1920*. Praha: vlastním nákladem, 1927. 388 str.

VÁVRA, Vlastimil. *S hvězdou na čepici: Vzpomínky československých rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1977. 204 str.

Čechoslováci ve válce a v revoluci: Sbíрка oficiálních dokumentů o hnutí imperialistickém a komunistickém mezi Čechy a Slováky v Rusku. Kyjev-Moskva: s. n., 1919. 334 str.

Боевое содружество трудящихся зарубежных стран с народами Советской России 1917-1922: Документы и материалы. Moskva: Советская Россия, 1957. 574 str.

Восьмой съезд РКП(б), март 1919 года: Протоколы. Moskva: Государственное издательство политической литературы, 1959. 602 str.

Общий свод по Империи результатов разработки, данных первой всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года. II. díl. Petrohrad: паровая типо-литография Н.Л. Ныркина, 1905. 417 str.

2) Tisk

Čechoslovák. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3, č. 101.

Čechoslovák. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3, č. 109.

Čechoslovák. Petrohrad: Československá národní rada, 1917, roč. 3, č. 112.

Československý denník. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 43.

Československý denník. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 45.

Československý denník. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 49.

Československý denník. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 51.

Československý denník. Penza: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 52.

Československý denník. Samara: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 57.

Československý denník. Omsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 74.

Československý denník. Omsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 80.

Československý denník. Petropavlovsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 86.

Československý denník. Čeljabinsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 94.

Československý denník. Čeljabinsk: Československá národní rada, 1918, roč. 1, č. 120.

Československá Rudá armáda. Penza: s. n., 1918, roč. 1, č. 1.

Průkopník. Moskva: Česko-slovenská sociální demokracie, 1918, roč. 1, č. 4.

Svoboda. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 1.

Svoboda. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 2.

Svoboda. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 4.

Svoboda. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 5.

Svoboda. Kyjev: Československá sociálně-demokratická strana dělnická v Rusku, 1917, roč. 1, č. 7.

3) Literatura

a) Monografie

FIC, Victor Miroslav. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918*. II. díl. Brno: Stilus, 2007. 490 str.

FIGES, Orlando. *Lidská tragédie: ruská revoluce 1891-1924*. Praha: Beta-Dobrovský, 2000. 837 str.

HOŘEC, Jaromír. *Živé tradice*. Praha: Naše vojsko, 1964. 315 str.

KLEVANSKIJ, Alexandr Charitonovič. *Českoslovenští internacionalisté a legionářský sbor v Rusku*. Praha: Horizont, 1973. 250 str.

KŘÍŽEK, Jaroslav. *Penza, slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*. Praha: Naše vojsko, 1956. 183 str.

KUDELA, Josef. *Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi*. Praha: Památník odboje, 1923. 236 str.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: NLN, 2001. 492 str.

ŠVANKMAJER, Milan a kolektiv. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, 2008. 594 s.

TATAROV, Boris. *Novodobí husité. Československé vojenské jednotky v Rusku (srpen 1914-duben 1918)*. Praha: Naše vojsko, 2010. 98 str.

THOMAS, James. *Illustrierte Geschichte des Bürgerkrieges in Russland, 1917-1921*. Berlín: Neue deutscher Verlag, 1929. 463 str.

VESELÝ, Jindřich. *Češi a Slováci v revolučním Rusku*. Praha: SNPL, 1954. 235 str.

Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920. II. díl. Praha: Památník odboje, 1926. 895 str.

Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914-1920. III. díl. Praha: Památník odboje, 1926. 891 str.

КИБОВСКИЙ, Александр Владимирович, СТЕПАНОВ, Алексей Борисович а ЦЫПЛЕНКОВ, Кирилл Владимирович. *Униформа российского военного воздушного флота: 1890–1935 гг. Діл 1*. Moskva: Русские Витязи, 2004. 248 str.

b) Studie

CIRONIS, Petros. *Strážci revoluce: o dobrovolnících Rudé armády z Rokycanska v letech 1917-1924*. Rokycany: ONV, 1980. 24 str.

Československá legie v Rusku 1914-1920. Praha: Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2008. 135 str.

GALANDAUER, Jan. *Československé legie a jejich komemorace*. In: Česká společnost za velkých válek 20. století: pokus o komparaci. Praha: Karolinum, 2003, str. 293-312.

KŘÍŽEK, Jaroslav. *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918*. In: Historie a Vojenství, 1964, č. 6, str. 899-938.

KŘÍŽEK, Jaroslav. *Čeští a slovenští rudoarmějci v Sovětském Rusku 1917-1920*. Praha: Orbis, 1955. 25 str.

ТАТАРОВ, Борис. *Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных*. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53-55.

Иностранная военная интервенция в России: Мятёж чехословацких легионеров. [online]. 2011 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://humus.livejournal.com/2235169.html>.

c) Nevydané

ТАТАРОВ, Борис. *Чешско-Словацкие военные части Красной армии в период Гражданской войны в России*. Praha, 2010. 16 str.

Přílohy:

		Východoslovenský kraj	Západoslovenský kraj	Celkem
Celkový počet		37	136	173
V komunistické straně	v Rusku	4	7	11
	za 1. republiky	22	56	78
	po 2. světové válce	4	22	26
Přešli	z legií	0	4	4
	ze zajetí	35	128	163
Konfliktní:	Vystupovali proti komunistickému zřízení	3	1	4
	Kolaborovali v letech 39-45	3	3	6
Technické role	kulometčíci	6	9	15
	Dělostřelci	0	4	4
Politické role	Komisaři	1	1	2
	Agitátoři	1	5	6
	ČEKA	2	2	4
Vstoupili rovněž do Rudé armády Maďarské republiky RAD		3	14	17

Tabulka 1- Posudek východoslovenských a západoslovenských rudoarmějců provedený v letech 1965.⁴²⁷

⁴²⁷ Vojenský ústřední archiv v Praze, Českoslovenští rudoarmějci, k. 1, Posudek východoslovenských a západoslovenských rudoarmějců provedený v letech 1965.

Obrázek 1- Březen 1918. Předávání zbraní Armádního sboru v Penze.⁴²⁸

Obrázek 2- Obrněné automobily zadržené na penzenském nádraží 28. května 1918.⁴²⁹

⁴²⁸ *Иностранная военная интервенция в России: Мятёж чехословацких легионеров.* [online]. 2011 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://humus.livejournal.com/2235169.html>.

⁴²⁹ Tamtéž.

Obrázek 3- Čechoslováci v Čapájevově divizi, 1919.⁴³⁰

Obrázek 4- Čepice (furažka) carské armády model 1914 s rudoarmějskou hvězdou model 1918.⁴³¹

---

⁴³⁰ ТАТАРОВ, Борис. Пять фунтов сахара и любое количество женщин: Чехословацкие интернационалисты у красных. In: Родина, 2011, č. 2, str. 53.

⁴³¹ Sbírka autora.